

AYDIN SANCAĞI VE EFELER

Şahin Efe Yılmaz

T.C. EFELER BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI: 9

AYDIN SANCAĞI VE EFELER

Şahin Efe Yılmaz

T.C. EFELER BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI : 9

1. Baskı / Mart 2018

Bu eserin tüm hakları T.C. Efeler Belediyesine aittir.
İzinsiz kopyalanması, yayınlanması yasaktır.
Hukuki sorumluluğu yazarına aittir.

ISBN: 978-605-66404-7-6

Kapak Fotoğrafı
Aydınlı Zeybekler 1873

Grafik Tasarım
Ömer Faruk Dedeeli

Basım Yeri

“Her Őeye rağmen muhakkak bir ıŐıđa doğru yürümekteyiz. Bende bu imanı yaŐatan kuvvet, yalnız aziz memleket ve milletim hakkındaki sonsuz sevgim değil bugünün karanlıkları, ahlâksızlıkları, Őarlatanlıkları içinde sırf vatan ve hakikat aŐkıyla ıŐık serpmeye ve aramaya çalıŐan bir gençlik görmemdir.”

*Zeybeklerin Baş Efesi
Sarı Zeybek Gazi Mustafa Kemal Atatürk*

Sevgili Hemşehrilerim;

Binlerce yıl önce Büyük Menderes Nehrinin suladığı bereketli ovalar üzerine kurulmuş olan Aydın, doğanın kültürle kucaklaştığı ve ülkemizde turizmin başladığı ilk illerden biridir. Tabii ve tarihi bir açık hava müzesi olan Aydın, tarih boyunca birçok medeniyetin merkezi olmuştur. Ege Bölgesi'nin önemli bir kavşak noktası olan ilimiz ile ilgili Evliya Çelebi; “Ovalarından bal, dağlarından yağ akar” derken Herodot ise “ Bizim yeryüzünde bildiğimiz en güzel gökyüzünün altı ve en güzel iklimin bulunduğu yer” demiştir. Bu şirin ilimiz “Efeler Diyarı” olarak da anılmaktadır. Aydın, Kurtuluş Savaşı'nın ilk safhası olan Kuvayı Milliye meşalesinin yakıldığı yerdir. Anadolu'yu işgal edip, Megalo İdea'yı hedefleyen Yunan birliklerini Ege Bölgemizde bozguna uğratan ve Kuvayı Milliye'yi oluşturanlar başta yiğit efeler olmuştur.

Geleneğine göreneğine, kültürüne, diline düşkün, onurlu, yiğit, dürtüst, zeki, yürekli, halk sevdalısı olmak “Efe” olmak demektir. Efe olmak da efe kalmak da zordur. Efelerin tarihini sadece ilçemizin değil aynı zamanda ülkenin ve insanlığın tarihi mirası olarak görüyoruz ve Efeler'de ki tarihe bu bilinçle sahip çıkıyoruz. Tarihimiz geleneğimizdir,

geleneği olmayanın geleceği de olmaz. Efeler bir tarihtir. Biliyoruz ki efeler olmasaydı, Efeler ilçesi olmazdı.

Efeler ilçesi Tralleis(Üç Gözler), Tren İstasyonu, Bey Camii, Ramazanpaşa Camii, Cihanoğlu Camii ve Külliyesi gibi eşsiz nitelikteki tarihi eserleri kadar muhteşem doğal güzelliklere de sahiptir. Büyük bir tarihi geçmişe sahip olduğumuzu biliyoruz. Atalarımızdan bizlere kalan bu topraklarda ki tarihi mirası korumak ve gelecek nesillere aktarabilmek adına ilke edindiğimiz dostluk, kardeşlik, barış, vazgeçilmezlerimizdendir.

Yaşadığımız toprakları ve sahip olduğumuz değerleri korumak, hepimiz için asli vazifedir. Dolayısıyla öncelikle yaşadığımız yerleri tanımak, doğal, tarihi ve kültürel değerlerimize sahip çıkmak büyük önem taşımaktadır.

Toplum hayatında önemli bir yere sahip olan gelenek ve görenekler ait olduğu toplumun yaşam tarzını ortaya koymaktadır. Gelenek ve görenekler toplumsal yaşamı bir arada tutan canlı ve döngüsel bir mekanizmadır. Kurulduğu ilk günlerden beri, çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış bu topraklarda, çok değişik gelenek ve görenekler (zaman içerisinde azalsa da) varlığını koruyor. Gelenek ve göreneklerimiz bizlerin toplumsal aynalarımızdır... Bu aynalara bakınca kendi yansımalarımızdan parçalar görürüz.

Bu vesileyle aynadaki yansımaları görmemizi sağlayacak olan elinizdeki bu kıymetli eseri hazırlayan Şahin Efe Yılmaz'a teşekkür ediyor tüm hemşehrilerimize saygı, sevgi ve şükranlarımı sunuyorum.

M. Mesut ÖZAKCAN
T.C. Efeler Belediye Başkanı

Aydın il ve ilçeleri Selçuklu Devleti, Aydınoğulları Beyliği, Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde ve Millî Mücadele günlerinde “Efeler diyarı” olarak anılan bir yöredir. Ve yöre asırlardır ruhunu zeybeklik geleneği ile beslemektedir. Fakat adına “Efeler diyarı” denilen bu coğrafyanın okullarında gençlere zeybeklik geleneği ve efeliğin karakteristik özellikleri ne yazık ki ders olarak öğretilmemektedir. Hal böyle olunca da gelenek bugün çeşitli kuruluşlarda dans sanatı olarak öğretilmekte ve icra edilmekte, ayrıca derneklerde de manevi olarak yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bölgede bir zeybek araştırma enstitüsü, akademisi, müzesi, danışma meclisi olmadığı için bu geleneği seven gençler ve hem de tez ve ders hazırlayan öğrenciler, kaynak sıkıntısı yaşamakta ve dolayısı ile de ulaşabildikleri kaynakları esas alarak çalışmalarını hazırlayıp bilgilenmeye çalışmaktadırlar.

Fakat bu alanda kapsamlı bir araştırma yapıldığında görülecektir ki pek çok konu tartışmalıdır, taraflı yazılmış ve çarpıtmadır. Öğrenciler de bu tartışmalar içerisinde kendi derslerini hazırlayabilecekleri bölümleri ayıklama derdine düşmektedir. Bu hali yıllarca kendimizde yaşadığımız için gençlerimize okullarda öğretilmeyen geleneği öğretebilmek, eğitimlerine katkı sağlayabilmek ve onların milli ruhlarını, milli şuurlarını dinç ve diri tutarak bilinç düzeylerini yükseltebilmek adına bir katkı olsun diye “Aydın Sancağı ve Efeler” isimli kitabı hazırladım.

Zeybeklik geleneğini kaynaklı ve özet bilgiler eşliğinde okuyan gençler, inanıyorum ki bu alanda ihtiyaçları olan bilgileri öğreneceklerdir. Ayrıca Aydın yöresinin her yerinde dedeler, nineler, anneler, babalar ve aile büyükleri torunlarına, çocuklarına, yeğenlerine masal niyetine bu kitabı da okuyacaklardır. Böylelikle bu kitap ile yöre gençlerinin eğitimine büyük bir katkı sağlanmış olacaktır. Çünkü bugün pek çok kimse farkında olmasa da her yıl yüzbinlerce genç, birden yetişme çağına yükseliyor. Ve bu gençler okulda, derneklerde, sünnetlerde, düğünlerde, asker eğlencelerinde yani yöre insanının özel günlerinde mutlaka zeybeklik geleneği ile karşılaşılıyorlar. Ve ülkemizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün lakabı dahi “Sarı Zeybek.” Öyle ise bu gençlere geleneğin tarihi, ruhu, felsefesi ve karakteristik özellikleri doğru öğretilcek... “Aydın Sancağı ve Efeler” isimli kitap işte bu milli görev için hazırlanmıştır.

Şahin Efe YILMAZ

İçindekiler:

-Zeybeklik Geleneği	9
-Kaynaklarda Zeybeklik	26
-Kuvayı Milliye Efeleri	68
-Sonuç	93
-Kaynakça	98

Zeybeklik Geleneği

“Efe ve zeybeklerin asırlardan beri anlatılan gelenekleri, efsaneleri vardı. Göçebe, aşiret ve köylü çocuklar, hayatı anladığı andan itibaren, zeybek olmak hevesine kapılırlardı. Çünkü enerjilerini kullanarak tanınmış ünlü adam olmak için seçeceği başka bir yol yoktu”¹

Aydınlı Zeybekler-Fotoğraf Arşiv: 1873 Türkiye’de Halk Giysileri/Elbise-i Osmaniyye/Osman Hamdi Bey-Marie De Lanay

¹ *Celal Bayar / Ben De Yazdım*

Evliya Çelebi'nin, Seyahatnamesinde ‘‘Dağlarından yağ, ovalarından bal akar’ dediği Aydın, coğrafyası, iklim şartları, bereketli toprakları, yetişen ürünleri, havası, suyu ve efeleri ile Türk tarihi için çok önemli yerleşim birimlerinden birisidir.

‘‘Aydın; tarihin bilinen devirlerinden beri çeşitli uygarlıklara merkez olmuş, Antik Çağın Afrodiasias, Milet, Alinda, Didyma, Nisa, Prien, Magnesia gibi önde gelen kentlerinde sayısız bilgin ve bilge kişiler yetişmiştir. Bugünkü Aydın; kuzeyindeki Top Yatağı sırtında kurulan Tralles Kenti ile birlikte MÖ 2500 yılında Hititler zamanında gelişmiş, VII. yy. da Lydia zamanında da en parlak çağını yaşamıştır. Selçuklularla birlikte Türk uygarlığının kültür varlığı ve eserleriyle donatılan Aydın, sosyal hizmetler, tarım ve mimaride uygar günlere şahit olmuştur. Aydın'ın Türk egemenliğinde bir yönetim birimi statüsü kazanması 1390 yılında Yıldırım Beyazıt'ın şehzadesi Ertuğrul Bey'in Vali olarak Aydın'a atanmasıyla başlamıştır. Aydınoğulları zamanında şehrin adı Aydın Güzelhisarı olmuş, daha sonra Aydın adını almıştır.

Şehir, XIV yy. da bugünkü yerine kurularak idari kademelen-dirme sırasıyla, 1390 yılında eyalet, 1426 yılında sancak, 1811'de İzmir, Saruhan (Manisa), Menteşe (Muğla), Antalya, Isparta sancaklarını kapsayan eyaletin merkezi oldu. Eyalet merkezi (1857) İzmir'e taşındıysa da bu yönetim biriminin adı Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar Aydın olarak kaldı. Aydın'ın 1919 yılına kadar sancak şeklinde devam eden bu yönetim şekli, 25 Mayıs 1919-7 Eylül 1922 yılları arasında 40 aya yakın süren işgalden sonra ve Kurtuluş Savaşının kazanılmasıyla birlikte 1923 yılında değişmiş, müstakil vilayet olmuştur.’’²

² <http://www.aydin.gov.tr/aydin-ili-tarih>

Aydın Sancağı ve bugünkü Aydın İli denilince akıllara ilk önce zeybeklik geleneği gelir. Zeybeklik geleneği ve zeybekler tarihi ile ilgili kitaplar, makaleler, dersler ve çeşitli alanlarda yazılar hazırlanırken de mutlaka Enver Behnan Şapolyo'nun³ araştırmalarından ve kitaplarından bölümler alıntı olarak kullanılmıştır. Zira Enver Behnan Şapolyo'nun çalışmaları bu alanda milletimizin doğru bilgilenebilmesini sağlamış ve dolayısı ile de pek çok esere kaynaklık yapmıştır. Bu sebeple Enver Behnan Şapolyo'nun zeybeklik geleneği ve zeybekler tarihi konusunda bizleri aydınlatan ve yol gösteren "Efe, Zeybek, Kızan" isimli makalesinden alıntılar yapmak yerine, bu tarihi ve önemli makalenin tamamını, gençlerimizin okuması ve doğru bilgilenebilmeleri adına aynen aktarmakta fayda vardır...

³ Atatürk'ün silah arkadaşlarından Kuvayı Milliye fedaisi, gazeteci ve tarihçi

Efe, Zeybek, Kızan Yaşayışları ve Adetleri

Anadolu'nun her bölgesi Folklor ve Etnolojik bakımdan zengindir. Batı Anadolu'da dolaştığım zaman (Efe, Zeybek, Kızanları) tetkik etmiştim. Bu üç içtimai enmuzeç, Türk inkılabının başlarına kadar yaşıyordu. Kıyafetin şapka ve garplılaşmak cereyanı, efeleri ve zeybekleri ortadan kaldırmıştır. Efelerin ve zeybeklerin yaşadıkları mıntıka, Batı Anadolu'dur. Bu hudut Batı'dan Ankara'ya kadar uzanarak bitmektedir.

Efeler Türklerin Oğuz kavmine mensupturlar. Anadolu'ya gelen Oğuzlar hakkında Aşık Paşazade tarihinin 205. sayfasında şu kayıt bulunmaktadır. Eserinde Oğuzları; Gaziyan Rum, Ahiyan Rum, Abdalan Rum, Bacıyan Rum olmak üzere dört kısma ayırıyor.

-Gaziyan Serdengeçtiler, Dalkılıçlar olup, bunlar uçlara yerleştirildi.

-Ahiyan, Ahilerdi. Bunlar sanatkâr olup, aralarında askeri yiğit teşkilatları vardı.

-Abdalan, Kızılbaş kollardır.

-Bacıyan, Türk kadın alaylarıdır.

Biz bugün bu dört kolun birleştirdikleri mıntukaları görebiliyoruz. Gaziyan uç yerlerde, yani garbi Anadolu'dadır. İşte Efeler, zeybekler dediğimiz bu insanlar, en eski Türk teşkilatının yani Serdengeçtilerin son bakiyeleri olduğu kanaatindeyim. Ahiyan ise Ahilerdir. Bunların merkezleri de Ankara'dadır. Ankara efelerine de Seymen denilmektedir. Abdalan ve Bacıyan ise muhtelif mıntukalara serpilmişlerdir. Bunlar da son zamanlara kadar (Bacı Tekelerinde) yaşamakta idiler.

İşte efelerin Oğuzların Gaziyan kolu olmaları kuvvetle muhtemeldir. Efelik hayatı yaşayan bu zümre aralarında kendilerini üç kısma ayırmışlardır.

A-Efe

B-Zeybek

C-Kızan

-Efe;

Efe bu teşkilatın ağasıdır. Zeybekler ve kızanlar efelerine ağaderler. Halk arasında Efe, kabadayı demektir. Efe, Aka kelimesindedir. Aka, devlet, kudret manasındadır. Zeybek, silahlı manasındadır. Özbek'ten geldiğini de söyleyenler vardır. Kızan, arkadaş, maiyet demektir. Rumeli de çocuk manasına gelmektedir. Efe olmak için şan sahibi olmak lazımdır. Efeler cesur ve mert insanlardır. Acizleri korurlar, zalimlere karşı yaman kişi-

lerdir. Yüksek dağların yaylalarında yaşayan efeler, sakin tavırlı adamlardır. Ruhlarında büyük bir gurur yaşar. Efeler derler ki;

Yüce dağları yaratan sen isen

Cüce dağları yaratan da biziz!

Yine bunların halk şairleri bir mısra içinde demiştir ki;

Ferman padişahın, bu dağlar bizim.

Efeler birisine kızdıkları zaman da;

Dağ başı dumansız olmaz

Yiğit başı belasız olmaz!

Efelerin Kıyafetleri;

Efelerin başına giydikleri nar çiçeği rengindeki fese (Kozunlu başlık) derler. Bu, çuhadan yapılmış ve işlemelidir. Zeybeklerin giydiği fese de (Kabalak) adı verilmektedir. Bu fesler Mevlevi sikkesi gibi uzun ve kalıpsızdır. Efelerin kozunlu başlığa sardıkları kefiyeye (Poşu) derler. Bu poşunun kenarlarına genç kızlar oyalar işlerler. Bu sanatkarane örmelerin bir senede bittiğini söyleyenler vardır. Efenin giydiği mavi renkli şalvara (Çaşır Menevrek) adı verilir. Bu şalvarın boyu, diz kapaklarının üstüne kadar uzanır. Dizleri yaz ve kış daima açıktır. Diz kapakları ak olanlar, ancak yeni Kızan olanlardır. Çaşır menevreğin yan tarafları siyah ipek işlemeli kaftandandır. Efenin çaşır menevreğinin göbeğine yakın taraflarından donunun kenarları görünmez. Zeybeklerde görünür. Donlarına (Dizlik) derler. Efelerin feslerindeki püskül pek uzundur. Efe püskülü yüz dirhem olmak adettir. Bu püsküle (Koz) adı verilmektedir. Koz sağ taraftan omuza doğru sarkar. Siyah renkte ve ipektendir.

Efelerin giydikleri ceketin kolları olursa (Cepken) kolsuz olursa (Camadan) derler. Camadan ve Cepken mavi veya lacivert çuhadandır. Üzeri siyah ipek kaftanla pek sanatkarane işlenmiş ve üzerinde birçok tezyini motifler vardır. Sırmalı Cepken de vardır. Bunu efeler giymez, ekseriyet zeybekler ve kızanlar giyerler. Bu cepkenlerin altına pullu mintan giyerler, yakası yoktur. Bu mintanlara (Alakye) derler. Bellerine de kumaş sararlar. Buna da (Acem Şalı) denilir. Acem Şalının üstüne meşinden bir kuşak daha sarılır ki buna da (Silahlık) denilir. Bu silahlığın arasından kulaklı bir (Yatağan) bıçağı sokulur.

1894 Zeybekler-Abdullah Biraderler⁴ çekimi, Keçecizade İzzet Fuat Paşa koleksiyonu

⁴ Fotoğraf çekiren ilk padişah olan Sultan Abdülaziz'in, Ermeni asıllı özel fotoğrafçıları

Yatağan Denizli vilayetinde Acıpayam kazasına tabi bir köydür. Efelerin bütün yatağanları bu Yatağan köyünde yapılrdı. Hala yatağan ve bıçak yapılmaktadır. Yatağanın kulaklı başı silahlığın üstünden görünür, ucu da silahlığın altından görünmektedir. Yatağanın kımı siyah bir deri ile kaplıdır. Aydın ve Denizli efeleri gümüş kama kullanmazlar. Silahlığın içinde gümüş iri bir tütün tabakası, kehribar bir ağızlık, mendil, iki okka kadar da temiz yapağı vardır. Yapağıyı yara sarmak, vücudunu kurşunlardan muhafaza etmek için taşıdıklarını söylerler. Efeler bir kurşun yarası aldılar mı yanlarında taşıdıkları tereyağını kaynatırlar. Kızgın olarak yaraya dökerler ve bu yapağıyla sararlar. Bu suretle kangrenden ve fazla kan zayıtından kurtulurlar. Bu silahlığın yan tarafından bir de uzun demir bir çubuk sarkar. Buna (maşa) derler. Maşa, belindeki yatağanı bilemek ve birisiyle karşı karşıya gelip kama çektikleri zaman hasmının bıçağını körletmek için kullanılır. Baş tarafında iki halka olup, bunlar ses çıkarırlar. İki efe birbirine katıyen tabanca çekmez, bu korkaklığa delalet eder. Bıçakla vuruşurlar.

Efelerin kollarında gümüşten kabı olan (Bazubentler) vardır. Bunun içinde kurşun geçmez muskası vardır. Bu muskaların içindeki yazılar, şayanı dikkattir. Tamamen eski Türklerin Orhun ve Uygur yazılarına benzer birtakım işaretlerle doludur. Göğüslerinde bir de gümüşten (Hamaylı) denilen gümüş bir mahfaza asılıdır. Bunun içinde En'am vardır. Bazubent daha kızan iken takılır, ölene dek taşınır. Efelerin mavzerleri baştan başa gümüş kakma işlemelidir. Efelerin göğüslerinde çapraz bir vaziyette duran bir fişeklik vardır Buna da (Karkılık) derler, üzerinde gümüşten işlemler vardır.

Efeler ayakkabılarına da ayrı ayrı ad verirler. Üzerinde bir takım işlemeli olan çizmeye (Kayalık) derler. Bunu yalnız efeler giyerler. Zeybek ve kızanlar ise çarık giyerler. Yaz ve kış yün çorap giyerler. Bu çorabın baldır kısmına gelen yerinden

püsküller sarkar. Efeler çizme giymedikleri zaman çorabın üstüne bir çeşit dizlik giyerler. Buna da (Kepmen) derler. Kepmenin arasına bir kama sokulur. Çok kere bu kama ile zeybek oyunu oynamaktadırlar. Efe ve zeybeklerin mintanlarının kolları uzundur aşağı doğru sarkar. Efe ile zeybek bir de mintanın düğmesinden tanınır. Efenin mintan düğmesi çözüktür, göğsü görünür. Zeybeklerin düğmeleri ise iliklidir.

Efelerin kışın giydikleri kolsuz paltoya (Aba) yağmurluklarına da (Kepenek) derler. Efelerin başı ustura ile tıraş edilmiş olup, başının tam ortasından bir perçem sarkar. Efeler pala bıyıklıdır. Sakal uzatmazlar. Efelerin bindikleri at daima erkektir. Kısağa binmezler. Efenin atı üzerinde şala benzer bir örtü vardır. Osmanlı kaltağı (Eyerin tahtadan yapılan kafes biçimindeki bölümü) kullanırlar. Kaltağın yanında silah koymağa mahsus bir torba vardır. Bunu zeybekler taşıyamazlar. Efeler atının mahmuzları gümüşten, bazılarının ise altın yaldızlıdır. Efe bu kıyafeti ile at üzerinde pek gururlu bir erkek güzelidir. İşte efelerin kıyafeti bu şekildedir.

Efelerin İntihabı;

Efelik bir nevi seçimle olur. Efeyi maiyeti olan zeybekleri ve kızanları seçerler. Güzel ahlakı, mertliği ve cesaretiyle şöhret bulmuş adam efe seçilir. Efenin oğlu efe olabilir. Ancak çocuğun da babasının vasıflarını taşımış olmak lazımdır. Efe öldüğü zaman ona layık olduğu cenaze merasimini yaparlar. Cenazeden döndükten sonra kahvenin önünde zeybekler ve kızanlar toplanırlar. Efenin oğlu meydana çıkar. Babasının kahramanlığını döker ve sayar. Ve sonra babası gibi kendisinin de kahraman olduğunu söyler ve

-İşte er meydanı!

Diyerek ileri atılır. Eğer etraftan bir ses çıkmazsa, babasının bütün eşyalarını meydana getirip yığar. Babasından kalan parayı da ortaya koyar ve der ki;

-Babama ait olan bütün mallar ve paralar sizindir!

Bunun üzerine bütün zeybekler ve kızanlar bu malları ve paraları yeni efelerine (babalık mirası) olarak terk ederler. Bu merasim bittikten sonra evvela zeybekler gelirler. Yeni efenin alınından öperler. Bu suretle efenin oğlu efe olur. Eğer efe oğlunu istemezlerse, en yaşlı zeybek, efe seçilir. Yeni efe münasip bir günde ziyafet verir. O gün sazlar çalar, türlü türlü zeybek oyunları oynarlar. Efeler ağa oldukları için zengindirler. Her şey ondan sorulur. Şikayetçiler, şikayetlerini efeye söylerler, efe adalet icra eder. Kimse onun kararına itiraz etmez. Fukarayı korur, dulları evlendirir. Civar köylerin hamisidir. Bu adeti biz, Müslümanlıktan önce Türklerin hayatında görüyoruz. Yağma şöleni verildiği zaman yeni seçilen hakan, hatununun koltuğuna girerek otağından çıkardı. Bütün davetliler, davet sahibinin otağını sürülerini vesair mallarını yağma ederlerdi. Hakan: Davetlilere bu malların hepsi sizindir! derdi. Ve malları yağma ederler. Fakat yine otağı en kıymetli şeylerle doldururlardı. Kitabı Dede Korkut'un on ikinci hikayesinde, Salur Kazan malını nasıl yağmaladığı yazılıdır. (S.165)

Garbi Anadolu'da yaşamakta olan efeler intihabında buna benzer şöleni ve efe oğlunun malları yağma edilme teklifini görüyoruz. Bunların Oğuzlardan olduğuna en güzel bir misaldir.

-Zeybek;

Efe ağadır. Yani bu teşekkülün reisidir. Zeybek ise efelerin maiyetinde birer kol beyi gibidir. Zeybek emrine verilen gençleri yani Kızanları idare eder. Onlarla gezer, icabında silahşörlük eder. Zeybekler nişancı ve çok cesurdur. Kızanlıktan yetişmiş

cesaretiyle tanınmış olanlardır. Zeybek yalnız Ege mıntkasında bulunur. Efe Anadolu'nun muhtelif yerlerinde bulunduğu halde zeybek yoktur. Efe oğlu efe seçilmezse yerine zeybeklerden biri efe seçilir.

Zeybek ile Efe arasında büyük fark vardır. Efenin başı tıraşlı ve perçemli olduğu halde, zeybeğin başı nal şeklinde tıraş edilmiştir. Orta Asya aşiretlerinde de bu nal şekli tıraşa tesadüf edilmektedir.

Efe kozunlu başlık giydiği halde, zeybek kabalak denilen fesi giyer. Fesin altında bir çuha takke vardır Kabalak bunun üzerine giyilir. Zeybeğin poşusunun kenarlarından püsküller sarkar. Kabalağın ortası çukur, tepesi öne doğrudur. Zeybeğin giydiği şalvara (Kıricket) derler. Kızanlar da bunu giyerler. Zeybeğin şalvarının arasından beyaz donunun ucu ve göbeği görünür. Cepkeni kısadır. Zeybeklerin püskülleri efe püsküllerinden daha kısadır. Zeybeklerin cepkenleri sırmalıdır. Ve muhtelif motiflerle süslüdür. Zeybekler, mavi ve kırmızı çizgili bir alakiye adında bir mintan giyerler. Her zeybeğin bir de muskası vardır. Bunları hocalara yazdırırlar. Zeybekler ayaklarına çarık giyerler. Yün çorabın üzerine (Kepmen) denen bir meşinden dizlik giyerler. Zeybeklerin mintanları daima iliklidir. Zeybeğin de yatağanı, silahlığı, karkılığı vardır. Zeybeklerin bellerindeki kamaya (Koca bıçak) derler. Her zeybeğin de bir lakabı vardır. Mesela Ger Ali, Sarı Zeybek, Osman Efe, Çakırcalı, Gökçen Efe, Mes-tan Efe, Pepe Zeybek, Yörtük Ali gibi.

Zeybek kelimesine gelince, bu kelimenin (Sekban), (Seymen)den geldiğini, Seymen'in bekçi yani hudut bekçileri, uç beyleri olduğu anlaşılmaktadır. Sonradan Osmanlı ordusunda Sekbanı Cedit de teşkil edilmiştir.

-Kızan;

Kızan çocuk demektir. Efenin maiyetine girenlere kızan denilmektedir. Efe filinta, zeybek ve kızanlar mavzer taşır. Kızanlar başlarının ortasını tıraş ederler. Kızanlar efelerin emrinde birer asker gibidir. Efe izin vermeden evlenmez, yalnız avrat oynatırlar.

Efeye kızan olmak için bir merasim vardır. Bir sabah güneş ilk ışıklarını saçarken efe ve zeybekler ve bütün kızanlar da beraber atlara binerek dağa çıkarlar. Efe yere diz çöker, zeybekler ve kızanlar da diz çökerler. Yeni kızan ayakta durur. Kızan belindeki yatağanı çeker, üç kere öptükten sonra efenin önünde diz çöker. Efe diğer kızanlara:

-Kızanlar, bu koca dağların sahibi kim?

Kızanlar:

-Erimiz!

Efe:

-Yiğidi kim?

Kızanlar:

Efemiz!

-Susuz derelerde kavak biter mi?

-Bitmez

-Bitkisiz diyarlarda duman tüter mi?

-Tütmez.

-Yiğit kime derler?

- Sözünde durup, efesiyle ölene derler.
- Korkak kime derler?
- Sözünden çabuk dönen, aman diyene derler.
- İnsan dünyaya niçin gelir?
- Ölmek için
- Doğum da ölmekten kuşkulanan bebeler?
- Dertlenip hortlamaya!
- Şeytana bel bağlanır mı?
- Yardımcımızdır. Bağlanır
- Âdem uşağına bel bağlanır mı?
- Bağlanırsa ağlanır
- Varyemezlere acımak mı, yoksa dayak mı haktır?
- Dayak haktır
- Yiğitlerde ne yoktur?
- Merhamet
- Korkaklar zeytini nerde döverler?
- Ağaç dibekte
- Yiğitler yağı nerde kavururlar?
- Zalim göbeğinde!

Bu muhavere bittikten sonra Efe ayağa kalkar. Önlerinde bulunan (Teknel) ağacı yanına gelir. Teknel ağacı Aydın havalisi dağlarında bulunur. Zeytin ağacına benzer, kısa bir ağaçtır. Zeytin gibi meyveleri vardır. Bu meyveler onlar da pek makbuldür. Silahlarına sürerler. Bu ağaç efelerce mukaddestir. Teknel ağacının bulunduğu dağa da ölüm dağı derler. Bu dağda dolaşmaktan korkar. Bu ağaç onlarca mukaddestir. Bir nevi totemdir. Kızılbaşlarda (Ezentere) ağacı mukaddestir. Dibinde Hızır yatar derler.

Efe Teknel ağacına büyük yatağanını saplar. Kızanlar bu ağacın önüne dolarlar. Efe ağacın dibinde durur:

-Sözünde durmayan kahpe bacının öz kızanı olsun mu?

Kızanlar:

-Olsun!

-Şu dualı yatağan böğrüne batsın mı?

-Batsın!

-Doğru söylediğimize Nasuh, Nusuh tövbesi olsun mu?

-Olsun!

Bundan sonra yeni kızanlar, efesine sadık kalacağına ant içerler. Bundan sonra yeni kızan, teknel ağacına saplı yatağan bıçağının altından yedi kere geçer. Bunu bütün kızanlar da yapar. Bu merasim bittikten sonra kızan, efenin elinden öper. Efe de kızanın alnından öper. Ona bir yatağan verilir. Bu suretle bu genç efeye kızan olur.

Efe ve zeybeklerin hayatı pek neşeli, geçer. Düğün, eğlence ve boş zamanlarında zeybek oyunu oynarlar. Zeybek oyununu

efeler ve kızanlar da oynarlar. Hepsinin havaları ayrı ayrıdır. Efelerin oyunu ağır, kızanlarınki ise kıvraktır. Zeybek oyununun pek çok çeşidi vardır. Çalınan havalarda başka başkadır. Herkes kendi memleketinin havasını bilir. Ona göre figürleri vardır. Aydın, Muğla, Manisa, İzmir, Balıkesir, Bursa, Burdur, Kütahya, Isparta, Afyon zeybek oyunları da ayrıca güzeldir.

Yine zeybek oyununa benzeyen Ankara Bağcıoğlu zeybeği, Kastamonu Sepetçioğlu zeybeği, Bolu Köroğlu zeybekleri de vardır. Bu oyunların bir kısmı tek veya çifte biçikle oynanır.

Zeybek oyunu Türklerin milli oyunudur. Her Türk oyun havasını heyecanla dinler, oyunu merakla takip eder. Zeybek oyunu iki şekildedir. Birincisine çift oyun, diğerine de tek oyun derler. Zeybek oyunu bağlama yahut davul ve zurna son zamanlarda da klarnet ile oynanır. En çok sevilen oyunlar şunlardır: Harmandalı, Köşkdereli, Dadaş, Ödemiş, Denizli ve Karşıyaka havalarıdır.

Her zeybek oyunu üç kısım oynanır. Her zeybek oyununa kalkan üç kısım oyun yapar. Her kısım arasında sesi gür ve güzel olan bir zeybek oyun havası çeker. Yani türkü okur. Bir zeybek oyun oynarken, başka biri oyuna kalkmaz. Buna Yeynilik derler. Yeynilik, hafif meşreplik, sululuk demektir. Buna meydan vermezler. Oyununu bitirmek üzere olan diğer oyuna kalkacak arkadaşının kolundan tutar, onu oyuna kaldırır.

Tek zeybek oyunu şu şekilde oynanır;

Zeybek meydana çıkar. Ağır, ağır meydana dolaşır, parmaklarını toprağa sürer, tekrar doğrulur, yürür. Zeybek havası çalmaya devam edilir. Zeybek ellerini havaya kaldırır. Ayaklarıyla da figürlerini yaparak oyuna başlar. Bazen bir elini dizine ve bazen silahına vurur. Bazen tabanca atar. Bu suretle oynar. Beş dakika sonra oyun biter, saz da durur. Bu zaman güzel sesli

birkaç kişi hava çekerler. Oyun havası dört mısralı yedilik bir mâni ile iki mısralı on birlik bir ara nağmesinden ibarettir. Bu esnada saz ara havasını çalar. Hava bitince zeybek tekrar zeybek ikinci kısmını oynar. Beş dakika sonra yine mâni söylenir, tekrar zeybek üçüncü kısmı oynar. Oyun bitince bir arkadaşını kolundan tutar, meydana çıkarır. Bu suretle oyun muttasıl devam eder.

Çift zeybek oyunu da şu şekildedir;

Çift oyun ağır bir oyun olup, iki kişi tarafından oynanır. Çift oyunlarda Harmandalı ve Dadaş oynanır. Çünkü bu havalar kıvrak değil, ağırdır. Çift oyun çok sevilir. İki zeybeğin şekilleri, diz büküşleri müşterek olur. Bu suretle birbirine uygun bir şekilde oyun oynarlar. Buna çift derler. Zeybek oyunu tam bir erkek oyunudur. İnsana milli bir gurur verir, kibar ve aslanca bir oyundur.

Ege mıntıkasında yaşayan efelerin, zeybeklerin, kızanların adetleri ve yaşamlarını kısaca izah etmeye çalıştım. Fazla malumat isteyenler yakında neşredilecek olan, Zeybeklerin Etnolojisi adlı eserime müracaat edebilirler.

Zeybek yalnız Ege mıntıkasında bulunur. Bugün zeybek adıyla anılanlar Aydın Vilayeti dahilinde kalmıştır. Bilhassa Aydın'ın Koçarlı nahiyesinde eski zeybek tiplerine rastgelinmektedir.1938 yılında ikinci defa buralarda zeybeklerle görüşmek üzere dolaştığım zaman Koçarlı ve Dadaş ve Germencik'ten başka yerde zeybeğe rasgelemedim. Bu havalinin yaylalarında dolaşan Yörükler arasında da zeybek elbisesi giyenler vardır. Kuşadası'nda Varsaklar, Afyon taraflarında ise Sarıkeçililer. Bey dağına Çakal Yörükler konarlar. Denizli vilayeti civarında Dinar ve Çivril kazalarında Horzum, Mucan aşiretler vardır. Bu civara da 1888'de Çivril'in Teke, Bostancı, Karahacılı, Mollave-

liler köylerine Yörükler yerleştiği gibi Dinar'ın Yorgular, Madanlar, Körkuyu, Kırıklar, Güllüce, Tureyli, Avdan, Yeniköy'e de yerleştirilmiştir. Bu aşiretlerin evleri, Tugaylı, Karahacılı, Mocanlı, Horzum'dur. Bunlar Babadağ, Hunaz dağlarında ve Cerid Yaylasında ve Humalar obruk, Yellibel, Gender, Kocayayla, Kaya ağaç, mevkilerinde obalar kurarlar, bunların hepsi çobandır. Zeybeklerin çoğu bu Aydın Yörükleri içinden çıkar. Millî mücadelede silahına sarılan Yörük Ali, Mestan Efe, Gökçen Efe, Sökeli Ali Efe, Danişment İsmail Efe, Demirci Mehmet Efeler bu havalinin zeybekleri ve efeleridir. Bir kısmı Yörük, bir kısmı da yerleşmiş aşiretlerdendir. Garbi Anadolu'nun cenubunda Antalya havalisinde efeler bulunduğu gibi Ege mıntıkasının şimalinde bilhassa Kütahya'da efeler bulunmaktadır. Düğünlerde, milli günlerde Kütahya efeleri muhtelif zeybek oyunları oynamaktadır. Bunlarda ağabeye de efe derler. Zeybek yoktur. Zeybeklerin kıyafetleri kaybolduğundan bu Türk adetlerini bu makalemde toplamış oldum.”⁵

Efe ve Eşi-Fotoğraflar: 1870'li yıllarda İzmir'de yaşayan Fransız fotoğrafçı Rubbellin Pere Arşivi

⁵ 1954, *Türk Yurdu Dergisi*. Yıl:1. Sayı:1. *Etnolojik Araştırmalar: Efe, zeybek, kızan yaşayışları ve adetleri*. Enver Behnan Şapolyo

Kaynaklarda Zeybeklik ve Zeybekler

Aydın Mutasarrıfı iken azledilen ve ağır vergiler, halka kötü muamele eden devşirme yöneticiler ile rüşvetçi memurlara karşı 1598'de bildiğimiz manada efelenerek bölgedeki zeybeklerin reisi olan Yusuf Paşa ile zeybeklik, kötü yöneticilere karşı bir halk mukavemet örgütü haline gelmiştir. Aydın Sancağı zeybeklik geleneğini tam olarak anlayabilmek için zeybekler tarihi hakkında yazılmış tüm kaynakları incelemekte ve bilgileri karşılaştırmakta fayda vardır. Çünkü merhum Prof. Dr. Halil İnalçık der ki; “*Bu güne değin tarihimiz hakkında yazılanların çoğu ya yalandır ya da çarpıtmadır.*” Bu sebeple tarihimiz hakkında herhangi bir konuda kanaat belirtmeden önce o konuya tam manası ile hâkim olmamız icap eder. Aksi hal bizi mahcup duruma düşürebilir. Bu manada okuyucularımızın da konuya hâkim olabilmeleri için zeybekler tarihine dair bazı kaynakları inceleyelim...

* 14. yüzyılın başında Selçuklu hanedanının son günlerinde Menderes havzası, Emir Menteşe'nin damadı Sasa Bey ile Germiyan ordusu Subaşı Mehmet Bey'in nüfuzu altına girmiştir. Mehmet Bey ile Sasa Bey arasındaki dostluk çok geçmeden düşmanlığa çevrilmiş, Mehmet Bey'e hücum eden Sasa Bey yenilmiş ve bu savaşta ölmüştür. İşte böylece Mehmet Bey, Aydın iline hâkim olmuştur. Aydınoğullarının nesep cetveli başında bulunan Aydın'ın, Mehmet Bey'in babası veya ecdadından biri olarak kabul edilmesi lazımdır.

Mehmet Bey-1308-1334: Aydın Beyin oğullarının en büyüğüdür. Ulu Bey adını da almış, memleketini idareye başlamıştır. Merkezi Birgi'dir. Mehmet Bey, bu şehri Bizanslılardan almış-

tır. Aydınoğullarının güneyinde Mentешеoğulları (Balat ve Çine'yi içine alır) kuzeyinde Saruhanoğulları memleketi vardır. 14. Asrın ilk yarısında Büyük Menderes havalisinde hüküm süren Sultan için: "Birgi'nin sahibidir. Bu sahibin 60 şehri, 300'den fazla kal 'ası vardır. Askerlerinin miktarı yetmiş bindir. Bunlar kılıç ve mızrakla teçhiz edinmiş süvarilerdir" demektedir. Aydınoğlu Mehmet Bey zamanında Aydınoğullarının idaresindeki şehirler: Birgi, Keles, Ayasuluğ, Aydın (Güzelhisar) İzmir, Bademya, Tire'dir. Mehmet Bey, Rumlarla harp etmiş, İzmir'in yanındaki kal 'ayı (Müslüman İzmir'i) almış, böylece kal' a Aydınoğulları idaresi altına geçmiştir. F.V.J. Arundell "Aydın Beyi 1313 yılında İmparator Audrenicus Paleoloğos'un elinden İzmir diyarını kopardı ve bayrağını oraya dikti" der.

Mehmet Bey ülkesini oğulları arasında şu şekilde paylaşmıştır:

-En büyük oğlu Hızır Beye, Ayasuluğ ve Sultanhisar'ını,

-İkinci oğlu Umur Beye, İzmir'i,

-İbrahim Bahadır Beye, Bodemya'yı (Ödemiş'e bağlı Adagide bucağında bir köydür)

-Süleyman Şah'a, Tire'yi vermiş ve en küçük oğlu İsa Bey'i de kendi yanında bırakmıştır.

İbni Batuta,⁶ Mehmet Bey'in misafiri olarak 14 gün Birgi'de kalmıştır. Mehmet Bey'in sarayını şöyle tarif ediyor: Bizi sara-

⁶ *Orta Çağın en büyük seyyahı ve Rihlet-ü İbn Battûta diye tanınan seyahatnamenin yazarıdır. (1304- 1369) Devrin en önemli seyyahlarından olup, dünyayı dolaşmıştır. (http://www.bilimadamlari.org/ibni-batuta-kimdir-hayati-bulustari-1304-1369/)*

yın dehlizinde 20 huddam karşıladı. Elbiseleri, kendileri fevkalade güzeldi. Sultan ile birçok merdivenler çıktık. Sonra güzel bir daireye vasil olduk. Bu dairenin ortasında su ile dolu bir havuz vardı. Havuzun her köşesinde tunçtan birer aslan heykeli vardı. Bunların ağızlarından sular akıyordu. Bize peksimet ile limonata ikram ettiler. Altın kâse içinde idiler. Kaşıklar da altındandı. Bir başka ikramda, çini kâse ile oldu, içinde tahta kaşıklar vardı.

Mehmet Bey'in, Süleyman adındaki oğlu kardeşi Umur Beyle geçinememiş babasının sağlığında kayınpederi olan Mentеше Emiri Orhan Bey'in yanına gitmiştir. Mehmet Bey çok üzümüştür. Mehmet Bey 1329'da Saruhan Beyle beraber Bizans İmparatoru Andronikos ile ittifak yapmıştır. Mehmet Bey'in vefatında kardeşleri Hamza, Hasan, Osman sağdılar. Bunlar ve büyük oğlu Hızır Bey, Umur Beyin Aydın Beyi olmasını uygun gördüler ve hakimiyetini tanıdılar.⁷

* Zeybek kelimesinin anlamı ve kökeni hakkında tarihçi Halil Dural şöyle diyor; zeybekliği yayan isim İzmir Fatihı Aydınogullarından Umur Bey'dir. Zeybek kelimesi kültürümüze nereden ve nasıl girdi? Selçuk Türklerinin Anadolu'ya İran kapılarından geçerek geldikleri malumdur. Selçuk ülkesi ile İran arasında, aşamalı güç, yüce dağlar ve dar geçitler bulunduğundan, buralardan geçmek çok müşkül olmuştur. Türkler irsi şecaat (yiğitlik) ve kabiliyetleri sayesinde bu dar geçitlerden geçmeye muvaffak olmuşlar. Alp Arslan kumandasındaki Selçuk Türk'leri ilk olarak 1064 yılında Kars'ı ve 1071'de Malazgirt zaferini kazanarak, Anadolu yollarını kendilerine açmışlardır. Bundan sonra kumandan Süleyman Kutalmış askerleriyle Ege Deniz'ine kadar inmiş ve Ege halkı ile temasa başlamış,12.asırda

⁷ *Leman Kısa, Aydın tarihi, sayfa: 52*

ise Selçuk Türkleri Konya hükümetini kurmuşlardır. Bu kurulan Selçuk hükümetinin resmi dili Farsça idi. Yani o günkü hükümeti idare eden kumandan, ümera, ulema ve aydınların konuştukları, yazdıkları Farsça dili idi. O halde şimdi bizde zeybek ismini ele alalım ve inceleyelim: zeybek kelimesi, Farsça iki kelimenin birleşmesinden meydana gelmiş ve bir isim olarak kullanılmıştır. Buna Türkçe'mizde mürekkep, yani birleşik isim denilir. Misal, hanımeli gibi. Zeybek kelimesinin aslı, ziy, yi-bek'dir. Ziy, yi kelimesi, Farsça 'da kılık kıyafet manasında kullanılır. Bek ise bildiğimiz beydir. Şimdi Naci lügatinin 'Z' bahsini açalım, bulalım.

Orada şu tertipleri buluruz: 'Ziy, yi ümera, ziy, yi ulema, ziy, yi-bek'. Selçuk Türklerinin Anadolu'ya büyük aşiretler halinde geldikleri malumdur. Aşireti idare eden üç ana unsur vardır. Bey, ihtiyarlar meclisi ve aşiretin kahramanı. Aşireti ilgilendiren bir olay ihtiyarlar meclisine getirilir. Mecliste alınan kararlar icra mevkiine konmak için kahramana havale edilir. Şimdi burada zeybek, bey gibi giyinen bir şahıs olduğuna göre, beyin yardımcısı ve aşiretin kahramanı demektir. Şu hâlde zeybek kelimesi ve zeybeğin kendisi Anadolu Selçuklu Türkleri ile gelmiş ve lisanımıza karışmıştır. Zeybek kelimesi aynı zamanda pehlivanlık, kahraman ve yiğit anlamını da almıştır. Zeybekler için Hüdavendigâr ve Aydın vilayetlerinde silah taşıyan bir sınıf halk denilmiştir. Osmanlı hükümeti mülki teşkilatını 1864 yılında yapmış, memleketi önce vilayetlere sonra sancaklara, nahiyelere, köylere ayırmıştır. İş bu teşkilattan Bursa vilayetinin ismi Hüdavendigâr, Aydın vilayetinin merkezi de İzmir olmuştur. Demek ki bu iki vilayet halkından bazı kimseler silah taşıdıkları için Zeybek olarak adlandırılmıştır. Şimdi biz bu iki vilayetin sınırlarını verelim ve çizelim: Hüdavendigâr memleketinden Balıkesir, Çanakkale illeri, Aydın vilayetinden İzmir, Aydın, Afyon, Manisa, Muğla ve Denizli.

Umur Bey 1331 yılında İzmir'i zapt ettikten sonra iki yıl içinde yaptırdığı 300'e yakın yelkenli gemisiyle her yıl adalara tala-

na çıkardı. Umur Bey Aydın beyliği dahilindeki 70 şehirden topladığı gençleri, mayıs ayının altısında Hıdır-İlyas, iki merkezden yani İzmir ve Efes'te gemilere doldurur, gemiler bu iki şehirden denize açılırlardı. Umur Bey zeybeği şu şekilde sınıflandırmış, onu bir düzene sokmuş, bir müessese haline getirmiştir. Şöyle ki her yelkenliye elli genç alınır, bunların başlarına bir sancaktar tayin edilirdi. Bu sancaktara bayraktarda denilirdi. Bu elli gencin yiyecek ve içecekleri bayraktara sorulur ki işte bu elli kişinin ismi çete manasına gelen “Umurcalı Oğlanları” denilirdi ve her yelkenli bir numaraya sahipti. Bu sayı denize, yani sefere çıkacak yelkenlinin sayısına bağlıydı.

Umur Gazi Bey Heykeli-İzmir-Ödemiş-Birgi

1331-1348 yıllarında bu talanlar aralıksız 17 yıl devam ettirilmiş ve her ada halkından alınan mal, esir, hayvan ve nakit para kasım ayında Birgi'de önce gazilere, sonra da fakir fukaraya dağıtılmıştır. Bu ganimetten en azını başkan alırdı. İşte adalar kafirlerinden alınan bu ganimetlerden başka bir de yıllık vergi alınırdı ki bu vergiye de “Baç” denirdi.

Umur Bey'in, Bizans İmparatoru Kantakuzen'den dahi bağ aldığı düşünülürse; bu ganimetin büyüklüğü ve çokluğu meydana çıkmış olur. Kahraman, yani Zeybek elindeki bıçağını Müslüman ve kan kardeşine değil kafirlere karşı çekerdi. Bu zeybekliğin birinci şartıdır. İkinci şartı ise fazilettir. Fazilet sahibi; kadına, çoluk çocuğa, zayıflara acıyan demektir. Umur Bey'in sancaktar teşkilatı iki türlüdür:

-Sancaktar: Arkasındaki kızanları ile zeybekleri daima sefere çıkarlar. Her yelkenlinin bir sancaktarı bulunur.

-Bayraktar: Her köyde ve şehirlerin her mahallesinde bir bayraktar bulunurdu. Bu teşkilat icabıydı. Bayraktarlar harbe gitmezler, 16-26 yaş arasındaki gençleri askerliğe hazırlarlardı.

Bu sancaktar ve bayraktar teşkilatını,1390 yılından itibaren Osmanlı idaresine aktaran ve götüren, Aydınoğullarından 2. Umur'un damadı İzmiroğlu Kara Cüneyt olmuştur. Bu teşkilat Osmanlı ordusunda 16.asrın ilk yarısına kadar verimli olarak devam ettirilmiş, Küçük Menderes havzasında ki bütün Leventle (zeybek) dayıları Barbaros'un kumandasında ve bu defa Batı Akdeniz alanlarına katılmışlar. Cezayir, Fas gazalarında ün ve nam almışlardır.⁸

⁸ Halil Dural'ın Kaleminden Ödemiş'li Efe Ve Zeybekler-Yayıma Hazırlayan: Ercan Uyanık, Sabri Yetkin.

* Düstürname-i Enveri (S. 18-20) Aydın ve civarının bir Müslüman Türk Devleti olan Selçuklular tarafından 578 hicret yılında zapedildiğini yazar. Buraları ele geçiren kuvvetler ikinci Kılınç Arslan'ın kuvvetleridir. Bu fütuhattan sonra Türk hâkimiyeti altına giren Aydın dolaylarının işgale intibak etmesi için müstevli devletin bu topraklarda düzenlik ve asayiş tedbirleri alması iktiza eder. Nitekim işgalden istikrara geçiş devresi olan bu çağda Selçuk orduları yeni fütuhat ödevi aldıklarından düzen tesis etmek vazifesini 1226 yıllarında Uç Beylerine bırakmışlardır. Tarihi kayıtlar, fethedilen bölgelerin sınırlarında, düzenliğe, akıncılığa memur olan kuvvetlerin ordudan ifraz edildiğini teyit etmez. O halde bu kuvvetlerin halktan derlenmiş olması lazım gelir ki sözlüklerimizin hep bir ağızdan (Selçuklular devrinde bir sınıf zabtıya-i askeri) dedikleri bunlar olsa gerektir. Uç Beyleri, zeybek intihabında daha ziyade göçebe Türkmenlerden, köylülerden istifade etmişlerdir. Çünkü bu çağlarda onlar siyasi ve askeri sebeplerle hep sınır boylarında iskân edilmişlerdi.

1-Zeybekler, Selçuklular Devri'nde görülmeye başlamıştır.

2-Bunların ortaya çıkmasına Uç Beyleri amil olmuştur.

3-Zeybekler, askerlerden ayrı bir kıyafet sahibidirler.

4-Zeybeklik bir teşkilattan ziyade, bir halk mukavemet ve akıncı birliğidir.⁹

* Derbent Teşkilatı: Karavanları ve ticaret yollarını korumak için kurulan ve İlhanlılardaki "tutkavul" sisteminden geliştirilen derbent teşkilatı Osmanlı devletinin en önemli yerleşim yollarından biriydi. Duvarlarla çevrili derbent teşkilatları ana yolların kesiştiği ve merkezi önem taşıyan yerlerin bulunduğu yerlerde kurulmuştu. Bu yüzden, yakın köylerde yaşayanlar bu

⁹ Efelerden Haber-Kemal Özkaynak

derbentlere sağladıkları hizmetlerden dolayı bazen bir kısım bazen de tüm vergilerden muaf tutulmuşlardır. Derbentler sade bölgenin ve ticaret yolunun güvenliğini sağlamak konusunda önemli noktalar olmakla kalmamış aynı aykırı bölgelerde yerleşim yerlerinin oluşmasını da sağlamıştır. İşlevsellik bakımından önemli yerler olmasına rağmen, 17.yüzyılda köylerde yaşayan, hatta kasabalarda yaşayan, insanların bozguncular tarafından rahatsız edilmelerinden dolayı derbentler düzenlerini yitirdiler. 18. yüzyılda devlet düzensizliği gidermeye çalıştı. Alınan bütün önlemlere rağmen eski işlevlerine kavuşamadı ve ihmal edildi. Tanzimat'la başlayan reform hareketleri derbentleri ortadan kaldırdı ve daha modern anlamda güvenlik teşkilatlanması yapıldı. Bu çerçevede belli noktalardaki hanlar ve derbentler jandarma noktaları haline dönüştürüldü.

<https://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/new-york-kutuphanesinden-gorulmemis-osmanli-fotograflari>

Şehirlerarası yol güvenliğini sağlamanın yanında yeni yerleşim birimlerinin temelini atılmasına, mevcut yerleşim birimlerinin gelişmesine alt yapı oluşturan derbent teşkilâtı, Osmanlı

Devleti'nde önemli bir taşra güvenlik örgütüdür. Bu yapılanma ile bir taraftan yol boyunca önemli bir emniyet zinciri meydana getirilmiş; diğer taraftan başıboş, yurtsuz kimseler toprak sahibi yapılmış ve boş arazi tarıma açılarak ekonomiye katkı sağlanmış, böylece derbent, iç iskân meselesinin çözümünde önemli bir unsur olmuştur. Derbent, Farsça engel, geçit, boğaz, set anlamındaki “*der*” ve tutma manasındaki “*bend*” kelimelerinden meydana gelmektedir. Derbende benzer teşkilatlanma eski Türk devletlerinde de görülmektedir. Selçuklularda “*ribat*”, İlhanlılarda ise “*tutkavul*”, derbentin karşılığı olarak kullanılmıştır. Osmanlılarda “*derbend*” olarak geçen güvenlik örgütlenmesinin daha çok XV. yüzyıldan itibaren belgelerde yer almaya başladığı bilinmektedir. Yol ve ticaret güvenliğinin sağlanması için yapılan bu tesisler, genellikle ana yolların kavşak noktasında ve stratejik önemi haiz yerlerde kurulmuştur. Sınır boylarındaki güçlükle geçilen dağlar arasında kurulan istihkâmlar araştırmacılar tarafından derbent statüsünde incelenmiştir.

Yapı olarak derbent, genellikle dört tarafı duvarlarla çevrili küçük bir kale şeklinde olurdu. Ayrıca burada han, cami, mektep ve dükkânlar bulunmakta idi. Bu şekliyle ekonomik ve sosyal etkinlikler bakımından kendisine yetecek bir köy özelliğini taşımakta, zamanla büyüyerek kasaba haline gelmekte idi. Osmanlı resmî belgelerine göre bir yere derbent teşkilâtının kurulabilmesi için korkulu, tehlikeli ve sık sık eşkıya baskınlarına maruz kalan bir bölge olması gerekirdi. Bir yörenin derbent olarak belirlenmesinde izlenen prosedür şöyle idi: Derbent olması planlanan yerin kadısı, derbent mevkiini merkeze arz eder; bunun üzerine İstanbul, vilâyet muharrirlerini durumu tespit etmek üzere görevlendirirdi. Bunlar, önerilen yerin derbent olmasının gerekli olup olmadığını, derbent olursa memlekete faydasının ne olacağını, muhafazası için kaç kişinin gerektiğini bölgeyi inceleyerek belirler; şayet inceleme olumlu sonuç verirse o zaman bu yöre, şer'i olmayan vergilerinden muaf tutularak merkeze derbent olarak rapor edilirdi. Bu yeni durum, gönderilen hükümlerle civardaki kadılara ve sancak beylerine bildirilirdi. Ayrıca buraya derbentçi tayin edilen kişilerin eline muafiyetlerini gösteren birer belge verilirdi ki bu durum, her cülûsta diğer resmî görevlilerde olduğu gibi “*tecdîd berâtı*” ile yenile-

nirdi. Derbent mahallerinde, savaş yıllarında durum değişmekteydi. Devletin koyduğu vergiler daha da ağırlaşıyor, köylü güç durumunda kalıyor; muaf derbentçiler ve dervişler görevlerini yapamayacak duruma geliyordu. Bir kısmı mal ve mülklerini satıp, toprağı bırakıp başka yerlere gidiyordu. Bir kısmı da eşkiya olup çevresine zarar veriyordu.

Özellikle Viyana bozgunu, birçok konuda olduğu gibi derbent teşkilâtında da olumsuzluklara yol açmış, bu konuda çok sayıda problem yaşanmıştır. Dağılan derbent bölgelerinin yeniden iskânı için 1691 Ocak ayından itibaren çeşitli hüküm, hüccet ve fermanlar çıkarılmıştır. Devlet, çare olarak konar-göçerleri derbent hizmetinde kullanma yönüne gitmiştir. 1691 sıralarında konar-göçerleri derbent ve geçit yerlerine yerleştirmek fikri daha geniş ölçüde tatbik edilmiştir. Yer yer dağılmış olan derbentçiler yerine onlar yerleştirilmiştir.

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılda eşkıyalığı önlemek için yeniden yapılanmaya gitmiştir. Bu çerçevede 1720 yılından itibaren derbentlere yeniden düzen vermek amacıyla birtakım tedbirler alınmıştır. Bir taraftan yerlerini terk eden derbent reayasının eski yerlerine döndürülmeleri için çalışmalar yapılırken diğer taraftan yollar üzerindeki harap ve boş hanlar tamir ettirilerek müstahkem hale getirilmiştir. Tamir ettirilen bu yerlere derbentçi olarak yeni ahali nakledilmiş ve böylece çevrenin güvenliği sağlanmıştır. Harap yerler, yukarıda değinildiği üzere içinde oturacakların bütün ihtiyacını karşılayacak şekilde sosyal tesisler yapılmış; bir iskân merkezi haline getirilmiştir. Tanzimat devrinde zaptiye teşkilatının kurulması ile derbentlerin konumu da değişmiştir. Tanzimat Fermanı'nda can güvenliği, ırz ve namus dokunulmazlığı, mülkiyetin korunması gibi konular üzerinde önemle durulmuştur. Ancak 1844'e kadar eski güvenlik yöntemleri devam ettirilmiş. İstenilen sonuçlar alınmayıp yeniliklere karşı ayaklanmalar zuhur edince, nizamiye ve redif askerleri dışında yeni bir iç güvenlik unsuruna ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. 08 Haziran 1844'te yürürlüğe giren karara göre "*Zaptiye Teşkilâtı*" kurulmuştur.

Tımarlı sipahi örgütü tamamen ortadan kaldırılmış; yıllık gelirleri 500-1000 kuruş arasında değişen sipahiler "*piyade zaptiye neferi*", 1000-2000 kuruş veya daha çok gelir sahibi

sipahiler ise “*süvari zaptiye eri*” olarak görevlendirilmiştir. Teşkilat ve işleyiş bakımından jandarmayı andıran bu güvenlik örgütü, vali ve kaymakamların denetiminde faaliyet göstermeye başlamıştır. Tek tip kıyafet giyen zaptiye erlerinin görevi; başta iç güvenliği korumak olmak üzere, suçluları mahkemeye getirip götürmek, vergi memurlarının yanında onları korumak, posta tatarlarının güvenliğini sağlamak olarak tespit edilmiştir. 1849’da yürürlüğe giren Eyalet Meclisleri Nizamnamesinin 18, 19 ve 41. maddeleri ile bu kurumun esasları daha da belirginleşmiştir. 1864’te vilâyet düzenlemesi ile yeniden ele alınan zaptiye teşkilatı, yapılan yeni eklemelerle Osmanlı’nın yıkılışına kadar iç güvenlik hizmetini sürdürmüştür. Böylece derbent teşkilatı da kademeli olarak ortadan kalkmıştır.¹⁰

* Selçuklu Devleti sarsılırken teşkilatta da gevşeme ve çözülme tabii olarak başlamıştır. Yavaş yavaş beylerin ayrı bayrak çektikleri görülmüş, devletle olan bağları büsbütün kopmaya yüz tutmuştur. Bu sırada zeybekler, ya bir beyi tutmak zorunda kalmışlar yahut ta kendi başlarına silahlarıyla ve kazanabildikleri kızanlarla dağlara çekilmeye karar vermişlerdir. Dağlara çıkan zeybekler, çifte çubuktan, meş-u kazançtan ziyade çapulculuğa, soygunculuğa dökmüşler, bir, iki nesil önceki civanmertliklerini unuttur görünerek menfaate, dik başlılığa, paraya doğru kaymışlardır. Bu sırada Aydın dağlarında pek çok zeybek çeteleri türemiş, bunların arasında akide farkları bile görüldüğünden zaman zaman birbirini imha etmek için çetin mücadelelere girişmişlerdir. Osmanlı Devleti eline geçen topraklarda, bu devirde zeybek ve eşkıya rekabeti yetmezmiş gibi bir de Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedrettin’in müdiri Torlak Hu Kemal ve Börklüceli Mustafa’da zeybeklerin azıtmasına ve bölünmelerine sebep olmuş. Neticede Bayezıd Paşa’nın keskin kılıncı önünde birçok zeybekler diğer asiler gibi aman dilemişlerdir.

¹⁰ *Osmanlı Devleti’nde bir Taşra Güvenlik Örgütü Olan Derbent Teşkilâtı-Ayşe Değerli Keçici*

Zeybekler ilk çağlarda faziletin, mertliğin ve Türk geleneğinin her yerde, en canlı misalini verirlerken sonraları bir türlü kendilerini toplayamamışlar, ev, bark, yurt, ocak kurmadan dağlarda yalnız silahlarına güvenerek (Serazad) yaşamaya devam etmişlerdir. Devlet idaresinin bozukluğu, Aşar-Mültezim belası bütün ağırlığı ile köylünün omuzlarına binmiştir. Emek mukabilinde aldığına devde kulak bile denemez. Devlet bu ıstırapı hissedecek kabiliyette değildir. Bu durum karşısında tek çıkar yol, dağa çıkıp, zeybek olmaktır. Osmanlı Devleti'nin, gayesi ve sonucu meşhul uzun harplere girmektir. Bir defa kura çıkıp köyden askere gitti mi sağ kalırsa ihtiyarlayarak dönmekte ve ana, baba ocağı sönmüş bulmaktadır. Uzun vadeli bir askerlikten, çöllerde canını ekseriye gençliğini bırakıp gelmekten zeybek olmayı, Osmanlı'ya dirsek çevirmeyi tercih etmektedir.

-Kınalıoğlu 1041 yıllarında görülmüştür. Etrafına topladığı zeybekler gittikçe çoğalınca mutidi korkutmuş bunu üzerine Saruhan Mutasarrıfı İbrahim Paşa üzerine yollanmıştır. Fakat zeybekler üstün gelince, iyice namlanmış ve güçlenmeye başlamıştır. Daha sonralarında ise Kınalıoğlu'nun 1642' de öldüğü zannedilmektedir.

-Baba Kerim: 1075 senelerinde dağda görülen zeybeklerdendir. Sultanhisar bucağının Salavatl köyünden bir iki adam öldürdü. Takibine memur edilen Dünya Ağa tarafından öldürüldü. Daha sonra Dünya Ağa'da zeybek olmuştur.

-Murat Bölükbaşı, Nazilli'de-Sultanhisar'da,

-Kahyaoğlu Sultanhisar'da,

-Kurt Bali Oğlu Köşk'te,

-Küçük Hatip, Gemencik Neşetiye'de,

- Beş Kardeşler, Nazilli- Kestel Köyü'nde,
- Velibeyoğlu Aydın'da, Koca Mehmed Turgutlu'da,
- İnce Ali Oğlu, Osmanoğlu, Eyüpoğlu Nazilli'de,
- Solakoğlu, Yirik Ebubekir, Köşklü Veli, Sultanhisar'da,
- Mustafa (Karaosmanoğlu) Zeybek, Aydın'da,
- Sarı Beyoğlu Aydın'da,
- Sinanoğlu Yağdere Köyü'nde,
- Sağıncalı Veli Aydın'da
- Berberoğlu Atça 'da,
- Toy Oğlu Tavas'ta,
- Köseli Oğlu, Ödemiş'te bölükbaşı iken, bozuk düzene ve zorba yöneticilere kazan kaldırıp, dağları mesken tutarak zeybeklik yapmışlardır.
- Bir de Gâvur İmam Efe vardır... Köy imamı iken, vergi toplamak için köye gelen tahsildarın, vergi borçlusu dul bir kadına yaptığı eziyeti görünce, borcu ödeyip, kadını kurtarır. Tahsildar ile tartışma yaşayınca, cami önünde tahsildarı öldürür ve dağa çıkıp, zeybek olur. Adı Gâvur İmam Efe'ye çıkar.
- Sarı Zeybek: Yaşadığı devre ve kızanlarına dair malumatımız yoksa da bu çeşit tetkikleriyle tanınmış olan B. Ziya Bakire göre; bakır gibi bir teni vardır. Rivayete göre kimse yüzüne bakmaya kıyamazdı, efeliğin şerefini ve geleneğini çok muha-

faza etti. Sarı Zeybek şarkısı zeybeklere ve Türk halk musikisine bu zeybekten mülhem oldu.¹¹

* Osmanlı İmparatorluğunda 19. yüzyılda yetişmiş, Türk devlet ve bilim adamı, aynı zamanda da hukukçu, şair ve tarihçi Ahmet Cevdet Paşa: “Zeybek bahadırları dağlarda, taşlarda keklik gibi seğirtirlerdi. Tüfekleri hep nev-icad şeşhane idi. Zeybekler mehalik ve muhatarattan (tehlikeden, zarar ve ziyandan) sakınmaz, yorulmaz ve usanmaz şuhu u şen sanki askerlik için yaratılmış bir kavim. Doğrusu insanın güzel bir soyu.”

* Mehmet Avni Özbek, Zeybek, İslam ansiklopedisi, cilt 13: Merkezi Aydın olmak üzere, Çanakkale’den Aydın’a kadar uzanan Batı Anadolu’da özellikle dağlık yerlerde yaşayan, iyi savaşçı olarak tanınan Türklere verilen ad.

* Şemsettin Sami, Kamus-ı Türki: Zeybek, hafif silahlı ve güvenliği korumakla görevli bir sınıf asker. Aydın Hüdavendigar ahalisi ki Efe demekle maruf olup, garip kıyafetleri vardır.

* Tahir Kutsi Makal, Halkbilim ve Edebiyatı: Özel giyimleri olan, yiğit, özü, sözü doğru, kişiliğine inanılan, sözüne güvenilen kişi.

* Ersal Yavi, Efeler: Ferman padişahın dağlar bizimdir, diyen efeler, gerçekte Osmanlı yönetimleriyle barışık olmamış ve “fermanlı” ilan edilmiş. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonraki Yunan İşgali ve Millî Mücadele yıllarında giriştikleri bağımsızlık yanlısı eylemleriyle, Türk Halkı’nın sevgisini kazanmış, daha sonra kurulan Cumhuriyet’in huzurlu ve barış ortamında yiğitlik sembolü olmuş kişiler.

¹¹ *Efelerden Haber-Kemal Özkaynak*

* İzmir İl Yıllığı 1967: Uç Beyleri tarafından asayişî korumak için meydana getirilen bir halk mukavemet ve Akıncı birliğı mensupları.

* Celal Esad Arseven, Sanat Ansiklopedisi, Cilt 5: Zeybek, eskiden asayişin muhafazasına memur silahlı bir sınıf askere tabir olunurdu. Selçuklular zamanında Aydın ve Teke taraflarında böyle bir asker sınıfı teşkil edilmiştir ki bunlara “Efe” de denir. Bunların kendilerine mahsus kıyafetleri vardır.

* Ahmet Vefik Paşa, Lehçe-i Osman’i: Selçuklu Devleti zamanında Teke ve Aydın yöresinden Mısır’a celp olunan zaptiye askeri, hafif tüfekçi asker.

* Cevdet Paşa'nın Maruzat'ına göre, zeybeğın tanımı şöyledir; “Derviş Paşa, Estrok Boğazı'ndan geçip giderek Karadağı yarırıp, utku ile İşkodra yönüne geçen Asakir-i Şahane'nin en seçkinlerinden yedi tabur sakınmaz seçti ki çoğu erleri zeybek bahadırları idi.”

* Sultan II. Mahmut Dönemi'nde zeybekler daha ziyade Aydın Köylerinde yaşıyorlar, geçimlerini kır bekçiliğı yaparak, yol üzerlerindeki kahveleri işleterek, paşaların yanında ücretli askerlik yaparak sağlıyorlardı. İzmir, Aydın, Kuşadası, Manisa yolları üzerinde birbirlerine birer saat uzaklıkta kahvehaneler açmışlardı. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı sıralarda bu kahvehanelerin sınırı İzmir mezarlığına kadar uzanmıştı. Bu kahveleri işleten zeybekler, yollardan gelip geçenlerin istirahatlerini sağlıyorlar, onları eşkıyadan koruyorlardı. Buna karşılık yolculardan ve tüccarlardan palamut, mazı, kök boya ve sair eşyadan Müslümanlardan yük başına beşer para, üzüm incir ve sair kuru yemiş, peynir, sadeyağ ve zeytinyağı yüklerinden aynı olarak yarımşar kiyye, koyun sürülerinden beşer para, yolcuların her birisinden

de kahve parası diye 15-20'şer para, atlardan ise ondakiye adıyla yedişer para alırlar, bu suretle geçimlerini sağlardı.

Böylece bir yayanın Manisa, Aydın Kuşadası ve İzmir'e gidip gelmesi dokuz kuruş, bir yüklü hayvanın İzmir'e gelip gitmesi 10 veya 12 avaid gibi ağır bir para sarfına mal oluyordu. Paralar ne kanuna göre nede şariat esaslarına göre alınıyordu. Bu zeybeklerin bir alışkanlığı idi. Sözü edilen sancaklarda seyahat edenler, tüccarlar ve esnaflar sık sık zeybeklerin yolsuzluklarından hükümete şikâyette bulunmuşlar, önünün alınmasını rica etmişlerdi. Hükümet halkın şikayetlerini göz önünde tutarak 1792-1793 ve 1821 yıllarında gönderdiği fermanlarla kahveleri kapatmaya, zeybekleri bu parayı almaktan men etmeye uğraştı idiyse de bir şey yapamadı. Zeybekler, Yeniçerilere güvenerek fermana aldırış etmediler. Hükümet, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdıktan iki sene sonra gönderdiği yeni bir fermanla yollar üzerindeki kahveleri kapattı. Belki sayıları binleri aşan eli silahlı binlerce zeybeği de bu suretle açıkta bırakmış oldu. Geçimlerini buna bağlayan zeybeklere yeni bir iş verilmedi.

Eyalet ve sancakları idare eden Dirlik sahiplerinin maiyetlerine "Kapu" adı veriliyordu. Paşalar, vardıkları eyalet ve sancaklarda şanlarına ve rütbelerine layık ve sezaver hadem ve haşem istihdamıyla ayan ve ahaliden muvakkar ve muhteşem olmak zorunda idiler. Memleketi layıkı ile veçhile zabt etmek, asayiş temin etmek, eşkıyayı yakalamak bakımından da paşa kapısının kuvvetli bulunması icap ediyordu. Aynı zamanda, ordu miktarını artırmak, seferlerde önemli işler görmek bakımından da böyle olması lazımdı. Paşanın kudreti kapusunun çokluğu ile ölçülür, fazla maiyeti olanlara, mükemmel kapulu paşa denirdi. Paşaların tayinlerinde de kapuları nazar-ı itibara alınır, zengin eyalet ve sancaklar mükemmel kapulu paşalara tevcih olunurdu.

XVII. asırdan sonra bu nizam bozulduğundan paşalara, gelirleri daha az olan eyalet ve sancaklar tevcih edilmeye başlandı.

Bu yüzden paşalar kapularının bir kısımlarını bırakmaya mecbur oldular, yahutta aynı kadro ile gittiler. Her iki halde de paşadan ayrılanlar bir kapu buluncaya kadar, paşa ile gidenler paşanın parasını çıkarmak için gayrı meşru şekilde hareket ediyorlardı.

Alberto Pasini Paşa'nın Korumaları 1878

Paşa kapusu zabitlerinin en büyüğü bölükbaşı idi. Kapu ellişer kişilik bölümlere ayrılıyor ve her bölüğün başında bir bölükbaşı bulunuyordu. Bölüğün miktarı azalıp çoğalabiliyordu. XVIII.

yüzyıldan evvel paşa kapularında bulunanlar sarıca ve sekbanlardı. Bunlar, ilk zamanlarda hükumete iyi hizmetlerde bulunmuşlardı. Kapulara, sonraları Yürük, Türkmen ve vergi vermeyen halk karıştı. Yeniçeri ocağı gibi kapuların bozulmasına sebep oldular. Bunlar da Celaliler kadar eşkıyalık yaptılar. Nihayet hükümet 1687’de Sarıca ve Sekbanların kaldırılmasına karar verdi. Sekban ve Sarıcalardan, arzularıyla ayrılanlara bir şey yapılmadı, fakat emri dinlemeyenlere amansız davranıldı, birçokları yok edildiler. Sekban ve Sarıcalarla çarpışma devam ederken, Sekban Ocağı ileri gelenleri, sadrazam ve yeniçeri ağasına affedilmeleri için padişah nezdinde teşebbüslerde bulunmalarını rica ettiler. Bu zatların araya girmeleri üzerine, sekbanlar af edildi, fakat sarıcalar kaldırıldı. Yerlerine tüfekçi neferleri yazıldı. Kapular yeni bir nizama bağlandı.

Seferden dönen paşalar, maiyetindekilerin harcını kesmeyecek, onları mansıbına kadar götürecektir, sefere giderken maaş, bahşiş ve tayınlarını tamamen verecek, dağılmamalarına dikkat edecek, yolsuzluklarına mâni olacaktı. Sekbanlar, bu ahid ve şartlarına aykırı hareket ederlerse cezaları bölükbaşları ve sadrazam kapusunda bulunan baş bölükbaşları tarafından verilecekti.

İşte XVIII. asra girdiğimiz zamanlarda, kapuların durumu bu şekilde idi. Mütesellim, voyvoda ve ayanların maiyetleri de paşa kapularından daha berbattı. XVIII. asır, ayanların teşekkül devri idi. Ayanlar, yeni bir kapu düzmiye mecburdular. Bunlar, çevrelerinin belalı, gözü kanlı adamlarını maiyetlerine alarak, buldukları yerlerde otorite yaratmak ve rakiplerini bunlarla tahdid etmek zorundaydılar. Halktan toplanan bu adamlara ‘‘Levend’’ deniyordu. Burada mevzu bahis olan Levendler, gemilerdeki Levendlerden tamamen ayrı idi. Bazı hallerde paşa kapusunun hepsine birden Levend deniliyordu. Mesela, süvari, divanegan, tüfekçiyan, serdengeçtiyan sınıflarının maaş ve miktarlarını gösteren bir defterin başında, ‘‘ulufeha-i Levendatıbera-yı tarik hacc-ı şerif’’ yazıldığı gibi. Sefer için, eşkıya takibi için halktan toplanan yardımcı kuvvetlere bu ad veriliyordu.

Bilhassa bunlar, Türkmen, Yürük ve vergi kaçağı reayadan toplanıyordu. Bunların zabitlerine başağa, ikinci ağa ve bölük-başı adları veriliyordu. Ayrıca kıyafetleri vardı. Sırtlarında Çukadaa yapılmış mintan, başlarında sivri külah üzerine siyah poşu ve kırmızı makrama sarıyorlardı. Bellerine Levend kuşağı kuşanıyorlar, arasına Yatağan tabir olunan kebir bıçak sokuyorlar, omuzlarına harbi ve çifte tabancalı tüfenk asıyorlardı.

Başı Bozuk Zeybek Asker – 1877 (Stanislaw Cheleboski)

İşte XVIII. asırda paşa ve ağa kapularının umumi durumu bu şekilde idi. Bunlar sefer veya eşkıya takibi için toplanıyorlar, vazifeleri sona erince bir kısmı terhis ediliyor, bir kısmı da kapuda bırakılıyorlardı. Bu terhis esnasında toplu bir halde ve mensub olduğu paşa kapusu kıyafetinde hareket ediyorlar, önlerine gelen köy ve kasabalardan bedava yem ve yiyecek alıyorlar, soygunculuk yapıyorlardı. Sefere giderlerken de durumları aynı şekilde idi. Şikâyet edilince bir bölükbaşıya sığınıyorlar, onlar da bunları maiyetlerine alıyorlar, bizim ocağımızdandır diye koruyorlardı.

Ulufe, tayinat ve bahşişlerini alub, sefere ve eşkıya takibine memur olunca, gitmekten vazgeçiyorlardı. Bundan ötürüdür ki, yurdun bu yanında eşkıyalık en çok harp zamanlarında oluyor. Ayanların öldürülmesi veya mücadelesinde başsız ve kapusuz kalan Levendlerin durumu, harptekinden farksızdı. Mensup oldukları zat öldürülünce, azlonunca veya askerlerin yemleri (maaşları) kesilince bir kapıya sığınmaya kadar soygunculuk ve eşkıyalık yapıyorlardı. 1727'de İran savaşları esnasında, sefere memur bölükbaşılar veya kıyıya, köşeye saklanmış olanlar, Anadolu'yu boş buldular, birer ikişer meydana çıktılar, bayrak taşıdılar ve soygunculuk yaptılar. Anadolu valisi Mustafa Paşa, bunları yakalamak için Manisa'ya geldi. Bu devir eşkıya bölükbaşılı, Çaylak bölükbaşı, Yurddağında Kara Ahmed, Dombay bölükbaşı ve Beşlikçi bölükbaşı idiler. Bunların bir kısmı Bergama ve Menemen Voyvodaları, bir kısmı da Anadolu valisi tarafından yakalandı.

Levend bölükbaşılı bu hali 1775 yılına kadar devam etti. Kaynarca barışı imza edilince, hükümet Levendleri kaldırmaya karar verdi. Eğer Levendler rızalarıyla enderun ağası, divanegan, gönüllü tüfenkçi yazılırlar ve kıyafetlerine girerlerse affolunacaklar, bu emre itaat etmezlerse öldürülmelerine emir ve fetva verilecekti. Nitekim bir az sonra bu emir verildi. Karaosmanoğullarının sancağa hâkim olduklarından beri bu çevrede Levend ve bölükbaşılı eşkıyalık hareketlerine rastlanmadı, binnetice bu hal sancakta bir kavgaya ve dövüşmeye müncer olmadı. 1775'de kapularda yapılan değişikliklere göre, kapular

yalnız enderun, tüfekçi, gönüllü ve delillere hasrediliyordu. Kapularda bu nevi askerlerden gayrısı kullanılmayacaktı. Bundan evvel paşa kapılarında çalışanlar, istedikleri zaman paşa kapusunu terkedüb başka kapulara gidiyorlar, uygunsuz hareketler de bulunuyorlardı. Eğer kapuların kadroları tamam ise ne paşaları bunları atabilecek ne de bu nevi kaçakları diğer paşalar kapularına alacaklardı.

Eğer paşa, bir kısım askerlerini kapusundan çıkarmak isterse, taşraya göndermek istediklerinin ellerine, ad ve künyelerini yazılı bir tezkere verecek, göndereceği mansıb sahibine de bu askerleri maiyetine alması recasını havi mektup gönderecekti. Bundan sonra izin tezkeresiz gezenler kapılardan izinsiz ayrılanlar, ağır cezalara çarptırılacaklardı. Bu gibiler görülür ve yakalanırsa, ağır cezalar verilecekti. Daha sonraları izin tezkerelerine muayyen müddetde konu.

Bu müddet zarfında izinli kapu askeri, bir kapu bulamazsa, artık paşalı kapu kıyafetinde gezemeyecek, gezdiği takdirde ağır ceza görecekti. Paşa ve idareci kapularını ıslah etmek, onları yola getirmek maksadıyla atılan bu adımlarda, muvaffakiyetli neticeler vermedi. Ne fermanlar ne de paşaların verdiği tezkere-ler para etti. Kapu kullarından bilhassa Deliller, Sekbanlar ve Levendler gibi sefere gitmekten kaçındılar, başıboş gezdiler, eşkıyalık ettiler, hükümet bunları birkaç defa kaldırmaya teşebbüs ettiyse de aracılarn ricası, durumun müsait olmayışı yüzünden bu niyetinden vazgeçti.

Fakat 1829'da Türk-Rus muharebesinden sonra, delillerin kaldırılmasına kati surette karar verildi. İleri gelen delil başlarını Karaman valisi Esat Paşa vasıtasıyla ortadan kaldırdı. Arta kalanları da elbiselerini çıkarıp sivil oldular.¹²

¹² 18 ve 19. Yüzyılda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri, S, 63-80 - Çağatay Uluçay

M. Çağatay Uluçay, Atçalı Kel Mehmed isimli eserinde de zeybekler hakkında şu bilgileri aktarıyor;

Atçalı Kel Mehmet Efe Heykeli-Aydın, Atça

* Zeybekler kimdir, ne zaman meydana çıkmıştır bunu bilmiyorum. Fakat biz de mevcut lügatler, zeybeği ücretli asker olarak izah ediyorlar. Durum böyle olunca, Aydın'da zuhur eden bölükbaşlarının hemen hepsinin zeybek olduğu kendiliğinden açığa çıkıyor.

Sefere gitmek istemeyince bağlı buldukları paşa kapısından ayrılırlar, yeni bir kapıya kapılanıncaya kadar dolaşırlar, soygunculuk ve eşkıyalık yaparlardı. Batı Anadolu'da bilhassa Aydın kesiminde eşkıyaların çok oluşunun önemli sebeplerinin başında bu geliyordu. II. Mahmud, Yeniçeri ocağını kaldırdıktan sonra paşa kapularına yeni bir düzen vermek istedi, böylece bir kısım ücretli zeybekler açıkta kaldı. Bundan daha önemlisi, yollarda kahve işleten zeybeklerin işine son verilmesi oldu. Zeybekler, İzmir – Aydın – Kuşadası – Manisa yolları üzerinde birbirine birer saat uzaklıkta kahvehaneler açmışlardı. Yeniçeri ocağının kaldırıldığı sıralarda bu kahvelerin sınırı İzmir mezar-

lığına kadar uzanmıştı. Bu kahveleri işleten zeybekler, yollar-
dan gelip geçenlerin istirahatlarını sağladılar, onları eşkiyadan
korurlardı. Buna mukabil yolculardan ve tüccarlardan palamut,
mazı kökü, kök boya ve sair eşyadan Müslümanlardan yük ba-
şına beşer para, üzüm, incir ve sair kuru yemiş, peynir, sade yağ
ve zeytinyağı yüklerinden aynı olarak yarımşar kıyye, koyun
sürülerinden beşer para, atlardan ise ondakiye adıyla yedişer
para alırlar bu suretle geçimlerini sağladılar. Böylece bir yaya-
nın Manisa, Aydın, Kuşadası ve İzmir'e gidip gelmesi dokuz
kuruş, bir yüklü hayvanın İzmir'e gidip gelmesi 10 veya 12
avaid gibi ağır bir para sarfına mal oluyordu. Paralar ne kanuna
göre ne de şeriat esaslarına göre alınmıyordu. Bu zeybeklerin bir
alışkanlığı idi. Sözü edilen sancaklarda seyahat edenler, tüccar-
lar ve esnaflar sık sık zeybeklerin yolsuzluklarından hükumete
şikâyette bulunmuşlar, önünün alınmasını rica etmişlerdi.

Hükümet, halkın şikâyetlerini göz önünde tutarak 1792 ve
1821 yıllarında gönderdiği fermanlarla kahvehaneleri kapatma-
ya, zeybekleri bu parayı almaktan menetmeye uğraştı ise de bir
şey yapamadı. Zeybekler, yeniçerilere güvenerek fermana aldı-
rış etmediler. Hükümet yeniçeri ocağını kaldırdıktan iki sene
sonra gönderdiği yeni bir fermanla yollar üzerindeki kahveleri
kapattı, belki sayıları binleri aşan eli silahlı binlerce zeybeği de
bu suretle açıkta bırakmış oldu. Geçimlerini buna bağlayan
zeybeklere yeni bir iş verilmedi.

Major Keppel, zeybeklerin bu şekilde açıkta bırakılmasının
önemini anlamış ve bu hususta şunları yazmıştır: 'İstanbul'a,
İzmir civarında zeybeklerin ayaklandığı haberi geldi. Bu adam-
ların hareketleri 1829'da önemli olaylardan olduğu için bunlara
dair toplayabildiğim kadar bilgi veriyorum. Zeybekler, tıpkı
İsviçreli dağlılar gibi ücretli dağlı asker kafileleridir. Arnavutlar
gibi paşaların yanında ücretli asker olarak çalışırlar. Aynı za-
manda yollar üzerindeki kahvelerin muhafızlarıdır. Yolcuları
korudukları için onlardan vergi alırlar. Bu az bir para idi. Her-
kes istenilen vergiyi verirdi. Yeniçerilerin kaldırılmasından
sonra hükümet onların kahve işletmelerini yasak etti. Bu suretle
bir sürü silahlı adam topluluğa karşı serbest bırakılmış oldu.

Sanıldığına göre padişahın amacı zeybekleri düzenli ordu saflarına yerleştirmektir. Fakat hükümetin, onların kuvvetini fark edememesi yüzünden zeybekler, dağlara sığındılar.¹³

* Zeybek çeteleri çoğunlukla Yörük ve Türkmenlerden beslenmektedir. Bunun yanı sıra sayıları az olmakla birlikte, Afrika kökenli siyah ırktan zeybek adayları da özel bir törenle (kızan alma töreni) çeteye dâhil ediliyordu; Yörük Osman Efe'nin baş kızanı Kocaarap, Parmaksız Arap, "1658-1663 Köşk, Sultanhisar, Arpaz ve Baylambolu kazalarında oturan Sivri Bölükbaşı Efe'nin kızanı Arap (...) 1664 de dağa çıkan Kurtbalıoğlu Ahmet'in kızanı Arap" isimleriyle tanınan zeybek örneklerinde olduğu gibi... Afrika kökenli zeybeklere çoğunlukla "Arap Zeybek" denmektedir. Eyüp Zeybek türküsünde olduğu gibi, bu deyişi halk edebiyatı örneklerinde de görmekteyiz.

Arap Zeybek pencereden avladı.

Çirkin Ali kollarımı bağladı.

Kör kurşunu ciğerimi dağladı.

Eyübüm'ün kanlı gömleğini görünce

Anacığı hüngür hüngür ağladı.

-Diğer bir örnek de Pisi'li Kemancı Tahir Erdinç'ten alınan Kerimoğlu zeybeğidir. Türkünün güftesi şöyledir:

Of aman da of aman Yerkesiği'nen şu pisinin arası

Nerelerde bozulmuş Kerimoğlu'nan Kör arabın arası

Of aman da of aman şu dağlarda geyik kalmadı.

¹³ Atçalı Kel Mehmed-M. Çağatay Uluçay

Oyna da Kör Arabım sen oyna senden başka yiğit kalmadı.

Halk edebiyatı ürünlerinde de gördüğümüz, Afrika kökenli bu zeybeklerden bazılarının kendi çetelerini kurup, efelik yaptığı bilinmektedir; Arap Mercan Efe bunlardan biridir. 19. yüzyıl içinde Anadolu'yu dolaşan gezginlerin, ressamların yapmış olduğu resim ve gravürlerde Afrika kökenli zeybekler dikkat çekicidir.

Jean Leon Gerome-Başı Bozuk Tablosu-1869

Onları giymiş oldukları giysiler içinde gösteren resim, gravür ve fotoğraflardan ne kadar heybetli ve etkileyici oldukları görülmektedir. Kökenleri Afrika olduğundan kuşku duymadığımız bu zeybeklerin hangi zaman diliminde nereden ve nasıl geldikleri konusunda kesin bir belge bulunmamakla birlikte,

Osmanlı Dönemi'nde köleleri azat etmenin bir gelenek olduğu düşüncesine bağlı olarak birtakım kanılara varılabilir. Örneğin; Hac ibadetini yerine getirmek için Mekke'ye giden varlıklı kişilerin, dönerken kendilerine hizmet etmesi için satın aldıkları Afrika kökenli insanları yanlarında getirip, 8-9 yıllık süre sonunda azat etmeleri; 19. yüzyılın ikinci yarısında gelenekselleşen bir olay haline gelmiştir. Özellikle Batı Anadolu'da "Arap" olarak isimlendirilen bu insanların toplum içinde gittikçe artmaya başladığı görülmektedir. Ayrıca bu topluluk için, "O dönemin padişah çiftlikleri dediğimiz; Bayındır, Selçuk gibi bölgelerde çalıştırılmaya başlandı. Orada çalışanlara kendi içlerinde evlenmelerini teşvik için kimilerine 300 kuruş, kimilerine de bir çift öküz veriliyordu." İfadesi verileri desteklemektedir.

19.Yüzyıl Zeybek Kampı-Arşiv: Ödemiş Yıldız Kent Arşivi Müzesi

Yine aynı dönemlerde Arabistan'dan, Kenya'nın köle kıyısı diye bilinen bölgesinden Girit'e, oradan İstanbul ve Ege Bölgesi başta olmak üzere Anadolu'ya getirilen köleler, Müslümanlıkta kölelik olmadığı için azat edilip serbest bırakılıyorlardı. Ege'de Arap olarak nitelendirilen ve zeybeklik olgusu içinde de aktif rol üstlenen bu insanlara "Afro Zeybekler" denilebilir.¹⁴

¹⁴ *Afro Zeybekler-Abdürrahim Karademir*

* 1838 yılında Aydın sancağına müşir olarak atanan Çengeloğlu Tahir Paşa, zeybeklerin geleneksel kıyafetlerini yasaklamaya çalışmıştır. Çengeloğlu Tahir Paşa; 20 Aralık 1838 tarihli buyruğunda, zeybek kıyafetlerinin 2. Mahmut'un yaptığı kıyafet reformuna uymadığı ve çağ dışı bir giyim biçimi olduğunu söyleyerek artık zeybek kıyafetinin giyilmemesini istemiştir. Öteden beri Türkiye topraklarında huzur içinde oturmakta olan halkın giydikleri eski elbise ve kıyafetlere güzel şekil verilerek hepsi de düzene girmişti.

Redif askeri müşirliğine tayin edildiğim Aydın sancağı halkının giydiği zeybek çirkin kıyafetinin de düzeltilmesi lazım geliyordu. Bu şekilde zeybek donu ve külahı giymek bu halkın eski adeti olduğundan böyle giyinmenin Padişahın arzularına uygun olmadığını bilmeyenler, bir defa tembih edilmekle bu elbiselelerini terk etmişlerdi. Ancak bazı eşkıya ve edepsiz taifesi, eski kıyafetlerinde ısrar edip zaman zaman bu elbiseyi giydikleri tahakkuk ettiğinden böylelerinin cezalandırılacakları evvelce ilan edilmişti. Keza itaat etmeyenler hakkında gereği yapılacağı da sancağın kazalarında buyruntularıyla bildirilmiştir. Bu sebeple bundan böyle zeybek kıyafetinde kimse bulunmayacağına dair kazalar halkının söz verdiklerine dair kaza naiplerinin şer'i ilamları ilişikte takdim edilmiştir. Bu hususta her halde emr ü ferman padişahındır. Bu yasak Aydın sancağında büyük bir halk hareketine sebep olmuştur. Zeybek kıyafetlerinin yasaklanması itiraz eden Aydın sancağı halkından birçok zeybek öldürülmüş birçokları da aileleri ile sürgün edilmişlerdir.¹⁵

* Ali Haydar Avcı-Zeybeklik ve Zeybekler:

-Orta Asya kökenli Türkmen Türk göçleriyle birlikte Anadolu'ya taşınmış bir yiğitlik teşkilatı.

¹⁵ *Tuncer Baykara-Zeybekler, Zeybek elbisesi giyme Yasağı. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 22 Temmuz 1966, 95*

-13. yüzyılda Anadolu'da varlığı bilinen, Gaziyan-ı Rum'ların (Rum Diyarını Türkleştiren Gaziler) kalıntısı.

- Ege Bölgesi'nde eski denizci topluluklarının kalıntısı ve kara yaşamına uyum sağlamış yansımaları.

- 16. yüzyılda ortaya çıkmış celali topluluklarının süreği.

- 14. yüzyılda Anadolu'da çeşitli adlarla ortaya çıkan Kızılbaş toplulukları benzeri kapalı bir tarikat topluluğunun kalıntısı.

* Bilim Birlik Başarı Dergisi'nde (Yaşar Holding A.Ş. yıl 6, sayı 23) İsmail Özboyacı:

Zeybekler, efelik kurumunun temel öğeleridir. Zeybek kelimesinin Özbekçe'de, "silahlı kişi" anlamına geldiği bilinmektedir. Zeybekler, efelerin yanında bir kol beyi gibidir. Zeybek emrine verilen gençleri yani kızanları yönetir, eğitir. Kızanlıktan yetişmiş, üstün özellikleri ile dikkati çekmiş, nişancı, zeki ve çok yürekli kişiler zeybek olabilirler. Zeybekler yalnız Ege Bölgesi'nde bulunur. "Zeybek" sözcüğünün "sekban" ya da "Seymen'den geldiği, "Seymen'in de "hudut bekçisi, uç beyi" anlamında kullanıldığı bir söylencedir. Kimi Yunan Adalar'ında "zeybek" sözcüğü halen yaşamaktadır. Zeybek Türkçe'den Yunanca'ya geçmiş Öztürkçe bir sözcüktür. Kimi Yunan Adaları'nda Zeybek'e; Zeybekos, 9/8 ritimli zeybek oyunlarına da Turkikos denmektedir.

* Behiç Galip Yavuz- Zeybekler:

-Hayat Ansiklopedisi'nde (Matbaacılık ve Neşriyat T.A.Ş. Cilt x Sayfa 4714/4715) Bursa ve İzmir mıntıklarında oturan Türklerin çoğuna, yakın zamanlara kadar "Zeybek" denilirdi. Bu kelimenin nereden geldiği ve o halka neden dolayı bu adın verildiği henüz yaraşır biçimde anlaşılmamıştır. Eski Türk okurları içinde uzaktan ve yakından bu ismi andıran bir ad yoktur. Fakat Zeybek denilen halkın halis Türk olduklarından şüphe

edenler de görülmemiştir. Araplar, temas ettikleri milletlerin birçok kelimelerini kendilerine çevirmekte maharet gösterdikleri gibi birçok yabancı kelimelere de Arapça damgası vurmadan zevk aldıklarından zeybeği dahi Arabi bir kelime olarak tanıtmaya yeltenmişlerdir.

Bu yeltenişten doğan söylentiye göre, orta çağlarda Mısır'da oluşan çeşitli hükümetler Bursa ve Aydın taraflarından getirdikleri Türklerden askeri firkalar oluşturdular. Bunların yapılaşmaları mükemmel bulunmakla birlikte yürüyüşte, davranışta, atılışta pek çevik buldukları için kendilerine “zeybaki” adı takılmış ve sonra bu kelime “Zeybek” biçimini almış. Zeybaki; “civa gibi” demektir. Bu söylenti kuşku yok ki, zeybek sözcüğü Türkçe 'de yer aldıktan sonra uydurulmuştur. Akla uygun ve kitaplarda yazılı olan ikinci bir söylenti, hafif silahlı ve güvenliği korumakla görevli olan eski bir sınıf askere “zeybek” denildiğini gösteriyor.

* Ansiklopedik sözlük, Arkın kitapevi, cilt XI sayfa 3486:

“Ege dolaylarında daha çok köylerde ve çiftliklerde yaşayan eski bir Türk Kabilesinden olan bir kısım halk, kendilerine özgü giyimleri ve oyunları vardır.”

* Şeref Üsküp-Millî Mücadele'de Efeler:

Levent bilindiği üzere yalnız deniz erlerine verilen bir isim değildir. Kara Leventleri de bulunmaktaydı. Batı Anadolu'daki voyvoda ve ayanlar kapılarında gözünü budaktan esirgemeyen kişiler muayyen ücretle tutup bir nevi kendilerine ait bir milis kuvveti kurmuşlardır. Zeybekliğin başlangıcı, Konya Selçuklularına dayanır. İstila edilen bölgelerde, hudut bölgelerinde halktan kurulan ve asayiş gönüllülerinden ibaret olan bu teşkilat, ganimet için düşman taraflarına akınlar da düzenlerdi. Hudutlar Ege Denizine dayanınca, bu vurgunlar içe kaymış, iş eşkıyalığa dönüşmüştür.

* Yakup Kadri Karaosmanoğlu-Türk romancı, gazeteci, şair ve diplomat:

Efe, ahlak mezhebinin keşişi, bir fazilet tarikatının dervişî, bir erlik ve mertlik doktrinin serdengeçtisi ve fedaisidir.

* Hamdi Tanses Notalarıyla Zeybekler ve Ege-Akdeniz Türküleri, Ruhi Su ile Zeybekler üstüne söyleşi, Bülent Berkman-Ruhi Su röportajı. Milliyet Sanat Dergisi 40/15 Ocak 1982:

Zeybekliği Ahiler'den Dynisos ayinlerine ve o zamanın dağlardaki av törenlerine kadar götürülenler var. Tüm bunların hiçbir kanıtı, belgesi yok. Yakın tarihimizden ve tanıyabildiğimiz ünlü efelerimizden öğrendiklerimize gelince, zeybeklik kendine özgü töreleri, giysileri, rütbeleri ve oyunlarıyla adeta dinsel bir niteliği de bulunan yasadışı, silahlı, örgütsel bir kurum, başlangıçta belki bir meslek örgütü, belki Akşehir'in sıra yarenlerinde olduğu gibi bir dostluk ve yiğitlik kuruluşu, belki de yerel bir güvenlik gücüydü. Sonra yavaş yavaş yozlaştı, bildiğimiz yasadışı sürece girdi. Bu süreç içinde bir kısım bireysel eşkıyalığa düşecek kadar çaresiz kaldı. Bir kısmı da Yörük Ali Efe ve Demirci Mehmet Efe'de olduğu gibi, örgütleriyle birlikte Kurtuluş Savaşı'na katılarak yüze çıktı ve yasal olan yaşama döndü. Böylece de bugün kala kala folklorumuzun güzel zeybek oyunlarıyla türküler kaldı sadece.

* Bir Başkaldırı Öyküsü-Zeybekler-Tarihi-Ezgileri-Dansları-Onur Akdoğu:

1877 yılında çıkan Osmanlı-Rus savaşı sırasında, zeybekler savaşa gönüllü olarak katılmışlardı. Bu savaşta zeybekleri görmüş olan Illusturation dergisinin yazarı Fransız Poujoulat zeybekler için, 'Türk ırkının güzel insanları' cümlesini kullanmıştır.

Kişisel görüşümüz ise, zeybeklerin soyu, Türklerin Kıpçak boyuna dayanmaktadır. Bizi bu düşünceye iten nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Zeybek kelimesinin etimolojisini araştırırken, kelimenin ilk şeklinin saybek olduğunu ve bu kelimenin, Babürşah'ın anılarını yazdığı Babürname' adlı eserde Özbek Şahı'nın adı olarak Şaybak şeklinde geçtiğini, ayrıca, yine Babürşah'ın anıları içinde yer alan tüfekçi bir askerın adının da Şaybek olduğunu belirtmiştik. Yine önceden belirttiğimiz gibi, Hammer de yazmış olduğu Osmanlı Tarihi'nde, Özbek Hakanının adını Şaybek olarak vermektedir.

2- Özbekler ise, Çağatayca'nın Özbekçe adı verilen bir diyaleğini konuşmaktadırlar. Dolayısıyla, Şeyh Süleyman Efendi'nin 1882 yılında yayınladığı Çağatayca Sözlükte geçen zeybak kelimesi de Çağatay dilinde kullanılmış bir isimdir. Dolayısıyla, Saybak kelimesinin değişimi sonucu oluşan saybek-saybak-zaybak-zeybak-zeybek kelimeleri de Çağatayca'ya özgü bir kelime, bir isimdir.

3- Özbek kelimesi, Uz-bek, ya da Oğuz-bek olarak Oğuz'un güçlüsü veya Oğuz anlamında kullanılmıştır. Bu mantıkla türetilen say-bek kelimesi ise, yine önceden açıkladığımız gibi, güçlü koruyucu anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla, kelime türetme mantığı açısından Özbek-Zeybek kelimelerinde aynı mantık bulunmaktadır. Bu nedenle de zeybek kelimesinin Çağatay dilinde türetilmiş bir kelime olduğunu kolayca söyleyebiliriz.

4- Özbekistan, Türk ırkının, Türkiye'den sonra en yoğun yaşadığı bir ülkedir. Batısında Türkmenistan, doğusunda Kırgızistan ve Doğu Türkistan, kuzeyinde ise Afganistan'la komşu olan Özbekistan'da yaşayan Türkler, biraz sonra daha ayrıntılı açıklayacağımız gibi, türlü nedenlerle bu ülkelerle ilişki içinde olmuşlar, hatta yine türlü nedenlerle küçük Özbek gurupları bu bölgelere de yerleşmişlerdir. Dolayısıyla, buralara gelenek ve görenekleriyle gelen Özbeklere ait kültürün izleri bulunmakta-

dır. Söz gelimi, doğu Türkistan'da, Aksu Vilayeti 'ne bağlı Kuça şehrinin yakınlarında bulunan köye zeybek adlı köy, Afganistan'da Türkler 'in yoğun olarak yaşadığı Bedaşan vilayetine bağlı Pamir kazasının köylerinden birinin adının zeybek olması, bu olgunun birer kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında, Pamir Yaylası'nda oturan Kırgız Türklerinden Hoş Mehmed'in anlatımına göre, zeybek'in bir Kırgız dansı olduğu ve bu nedenler köylerine zeybek adının verildiğini belirtmesi ise, Özbekler 'in bu ülkelerle ilişkisini belirten bir diğer kanıttır.

İzmir, Bergama, Manisa, İzmir hatlarında seyahat eden ve gözlemlerini yazan İngiliz Mc Farlane, Menemen yakınlarındaki Güzelhisar Köyü'nde konakladıklarını, burasının kervanların durak yeri olduğunu ve buradaki kahvede korkunç kıyafetli zeybeklerin hiç de kaba davranmadıklarını belirttikten sonra, yolda çok sık kahveler olduğunu, bu kahvelerin birçoğunda bekçiler bulunduğunu, Bergama'ya geldiklerinde, Bergama Voyvodasının konağında kaldıklarını, konakta, bellerindeki şaldan geniş kuşak ve silahlık arasında gümüş kakmalı yatağanlar, piştovlar bulunan kapı altı zeybekleri olduğunu belirtmektedir.

1888-1889 yılında, artık tümüyle güncel bir konu hale gelmiş zeybekler, aynı yıl yayınlanan Ahmed Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osman'i adlı sözlüğünde 'hafif tüfekçi asker' açıklamasıyla yer aldı. Çünkü bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, daha önceden de sık sık değindiğimiz gibi, gerek 'Kapı altı Zeybekleri' olarak gerek ordu içinde ayrıca oluşturulmuş Zeybek Taburları halinde görev yapmışlar, hatta padişahın cülusu, yani tahta çıkma törenlerinde dahi bulunmuşlar, bu törenlerde zeybek dansı yapmışlardı. Dr. Rıza Tevfik'in bir anlatımına göre, her Osmanlı vatandaşı için bir bayram özelliği taşıyan cülus günlerinde 'asakir-i şahane 'ye' yani, padişah askerlerine dans için izin verilirdi. Ordu içinde İzmir, Nazilli ve Bursa'dan birçok zeybek bulunmakta olup, bunlar askere gelirken özel giysilerini de getiriyorlardı.

1892 yılında, Gelibolu'da bulunduğu sırada, Seyyid Ali Çavuş adlı zeybeğin idaresinde Nazilli Taburuna ait zeybeklerin yaptığı zeybek dansını Rıza Tevfik çok ayrıntılı açıklamıştır. Bu da en azından ordu içindeki zeybeklerin devletin askeri olarak devlet himayesinde olduğunu göstermektedir.

* Aslan Buğdaycı-Millî Mücadele'de Nazilli 1919-1922:

Zeybekler Anadolu'da esas olarak kolluk görevi görmüşlerdir. Bunlar yolları koruyorlar ve her iki fersahta bir bulunan kervansaraylarda ve mola verilen yerlerde bekçilik yapıyorlardı. Bu hizmetleri karşılığında ise yollardan geçen yolculardan aldıkları az miktardaki paralarla derbentcilik yaparak ve ayanların maiyetinde bulunarak geçiniyorlardı. Zeybekler arasındaki kitlesel bir başkaldırı olayı da 1854'de başlayan Sinanoğlu ayaklanmasıdır. Aydın Kaymakamı Kani Paşa'nın askerlerini yenerek üç dağa egemen olan baba oğul Sinanoğulları daha sonra Arnavutluk'tan getirilen kuvvetlerin yardımıyla Hekim İsmail Paşa tarafından yenilerek idam edildiler. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında hükümet otoritesinin yok olması, adaletsizlik, Osmanlı'ya güvensizlik, köylülerin hor görülmesi, asayişsizlik, harplerin yarattığı ekonomik kriz, sosyal düzenin bozulması sosyo-kültürel alanda zeybekliğin bir kurum olarak ön plana çıkmasına neden oldu.

* Selim Sırrı Tarcan anılarında şöyle diyor;

-1312' de Yunan Harbi'ne giden Türk dilaverlerinin İzmir'de seyrettiğim ilk zeybek oyunlarından sonra onlara hayran kalmıştım. 1312 (1896) Yunan Harbi başlamak üzereydi. O tarihte ter bıyık genç bir zâbittim. İzmir'de bulunuyordum. Alasonya'ya sevk edilmek üzere Aydın, Manisa, Denizli, Ödemiş, Tire, Nazilli ve Akhisar'dan akın akın harbe gönderilmek üzere askerler gelmiş idi... İzmir'in Kadifekalesi'nde ve Yenikale civarında toplanan bu dilâverler çadır kurdular. Gündüzleri talim yapıyor, geceleri meş'aleler yakarak zeybek oyunu oynu-

yorlardı. Her biri bir çam yarması gibi iri, endamlı, çevik ve atik olan bu zeybeklerin seyrine doyumuyordu. Merdâne rakslarını o zaman görmüş ve hayran olmuşum. Her akşam, curanın, darbukanın sesine ayak uydurup saatlerce pürneşe zeybek oynuyorlardı. Onların hâline bakanlar, köyünden, evlât ve ayâlinden, nişanlısından ayrıldıklarına ihtimal vermezdi. Gelen askerlerin pek azının ayağında mavi dizlik vardı. Bu bahadırların ekserisi zeybek kıyafetinde idi. Bu kıyafetlerin mu'ayyen şekli yok idi. Her beldenin bazı hususiyetleri göze çarpıyordu...

Osmanlı-Rus Harbi İstanbul Tophane Dua Töreni

*Zeybek Duası: Boz atlı Hızır yardımcın olsun. Düşmanın mat, dostların şat, bıçağın keskin, yolun açık olsun. Allah, dosta düşmana karşı yüzümüzü kara çıkarmasın. Namerde muhtaç etmesin. Yazımızı kışa çevirmesin. Erenler, erler, gözcümüz, bekçimiz olsun.*¹⁶

-İstanbul'da, Sultan Mehmet Reşat'ın maiyet bölüğünde zeybekler bulunduğunu haber aldım. Aydınlı Salih Paşa'nın delaletiyle onların altısını evime getirdim. İzmir'de ben muallim iken, talebem olan, Ahmet Yekta Bey'in (Şimdi Nişantaşı Kız Mes-

¹⁶ *Zeybeklik ve Zeybekler Tarihi-Ali Haydar Avcı*

lek Lisesi muallimidir.) davet ettim. Onlarla bir müddet uğraştım. Bu zeybeklerin her birinin raksı başka idi. Turları, hareketleri, ayak atışları, sıçrayıp diz çökmeleri birbirine benzemiyordu. Kendilerine sebebini sorduğumda; “Çalımına nasıl gelirse öyle oynarız. Bu doğuştur, nizama girmez.” Dediler...¹⁷

Türk yiğitlik geleneğinin ve Türk milli tarihinin en önemli törelerinden birisi olan zeybeklik geleneği ve zeybekler tarihi hakkında genel kabul şudur ki; zeybekler, Selçuklu devleti döneminde kurulmuş, askeri, akıncı bir muhafız birliğidir. Zaten Selçuklu 'da devletin dili de Farsça idi. Ve Farsça 'da zeybek olarak kullanılan kelimenin Türkçe manası da muhafız demektir.¹⁸ Ve Evliya Çelebi, Güzelhisar (Aydın) yiğitlerinin giyimini şöyle tasvir etmişti:

*“Taze civan yiğitleri ser'p Cezayirli esvabı giyüp başlarında kırmızı fes ve bellerinde pala bıçak ve ellerinde balta ve nacaklı şehbaz yiğitleri vardır. Ser'p' boyanmış mavi zemin dizlik giyerler.”*¹⁹

Atatürk ve Seymen Alayı adlı eserinde yine Enver Behnan Şapolyo'ya göre; Selçuklu devleti yıkılırken bir galeyan olmuş, Osman Bey, Seymen Yiğit Alayı tertibi ile Kayı aşiretinin başına Bey seçilmiştir. Ve Ankara Ahi Devleti dönemine kadar Oğuz Seymenlik geleneği muha-

¹⁷ *Hatıralarım-Selim Sırrı Tarcan*

¹⁸ *Ercan Uyanık-Sabri Yetkin / Halil Dural'ın Kaleminden Ödemişli Efe ve Zeybekler*

¹⁹ *Evliya Çelebi / Seyahatname*

faza edilmiştir. Bu geleneği sadece Ankara civarındaki Ahiler sürdürebilmiştir...²⁰

Selçuklu dönemi ile birlikte Seymenlik denilen bu yiğitlik teşkilatı, yeniden şekillendirilip zeybeklik haline getirildi...²¹ Selçuklu sonrası, Aydınoğulları dönemi ve Osmanlı döneminde ise zeybeklik bir halk mukavemet örgütü haline geldi... Bu muhafız birliği, Ahilik Teşkilatının Yiğitler birliğinden oluşturulmuştur. Bu yiğitler Türkmen aşiretlerin mensuplarıdır. Moğol saldırılarına karşı Uç beyliklerini korumuşlar, Ahilik Teşkilatı ile birlikte hareket ederek, ordu dış seferlerde iken iç asayiş muhafaza etmişler, ticaret yolları üzerinde kahvehaneler ve hanlar kurarak geçimlerini sağlamışlar ve aynı zamanda da kervanların yol güvenliğini sağlamışlar ve daha birçok güvenlik ve asayiş vazifeleri icra etmişlerdir...

“Ahilik müessesinin askeri eğitimi olduğu devreler, Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti’nin ilk asrına tekabül eder. Bu dönemlerde Ahilik müessesinin askeri fonksiyonu devam etmektedir. Ancak Osmanlı Sultanlarından 1. Murad döneminde, bu müessesenin, ‘eli bayraklı, beli kuşaklı’ tabir edilen kısmı yeniceriliğin temelini oluşturacak bir yapıya dönüştürülmüş ve birliklerin askeri fonksiyonu sona erdirilmiştir.”²²

²⁰ *Enver Behnan Şapolyo / Atatürk ve Seymen Alayı / Ankara Seymenler Kulübü Yayınları*

²¹ *Şahin Efe Yılmaz / Efelik Ruhü*

²² *Veysi Erken / Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik / Seba İlmî Araştırmalar Dizisi / S, 82*

Daha açık bir ifade ile bu muhafız birliğini şöyle de tarif edebiliriz: Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat, dünyada ilk sigorta sistemini uygulayan Sultandır.²³ Sultan Alaeddin'in talimatıyla; Yörük Türkmen yiğitlerinden seçilerek, Ahilik Teşkilatı kurucusu Ahi Evran-ı Veli tarafından Tüfekçi sınıfı olarak eğitilen bu muhafız teşkilatı ile İstanbul, Çanakkale, Bursa, Balıkesir, Manisa, Muğla, İzmir, Aydın, Denizli, Afyon, Isparta, Uşak, Antalya hattında kervanların yol güvenliği sağlanmıştır. Kurulan bu yol güvenlik muhafızlarının Aydın Sancağında yoğunlaşmasının sebebi ise; bu bölgenin Ulu Yol denilen ticaret merkezi üzerinde olması ve Marmara ile Akdeniz bölgesi arasında ticari bir köprü konumunda bulunmasıdır. Dolayısı ile bu merkezin iyi korunması gerekmektedir.

Bu sebeple Ahilik Teşkilatı'nın Türkmen yiğitlerinden oluşturulan muhafız birliği, tüm bu güzergâhta ticaret kervanlarını korumakla vazifelendirilmiştir. Selçuklu onlara zeybek demişti. Türkçe karşılığı ise; muhafızlar birliği... Efeler de bu birliğin yiğitlerinin reisleri... Bir devletin ticari yollarının güvenliği o devletin itibarını da etkiler. Eğer ticaret yolları ve ticaret kervanları çeşitli saldırılara uğruyor ve kervanlar yağmalanıyor ise; hiçbir devlet ve tüccar, o devlet ile ticari ilişkilere girmeyecektir. İşte bu sebeple oluşturulan muhafızlardır zeybekler...

Tarihçi İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu konuda şöyle demektedir:

“Beylikler dâhilindeki Ahilerin de askeri teşkilata benzer silahlı teşkilatları olduğu malumunuzdur. Mamafih bunlar ordu

²³ Prof. Dr. Alemdar Yalçın / *Türkler belgeseli 11. Bölüm-Ahiler diyarı*

kuvveti olmayıp, mahalli muhafaza kuvvetidir. Ahilerin sahip oldukları askeri güç, nizami bir ordu kuvveti değildi. Ahilerin, başlarında reisleri olduğu halde, dâhili karışıklıklara ve uçlardaki ayaklanmalara karşı bölükler oluşturmuşlardı.”

Bugün tarihteki bildiğimiz manada zeybek olan ilk isimlere bakıyoruz: Sivri Bölükbaşı Efe, Yiğitbaşı Neslioğlu Efe... Bölükbaşı, Yiğitbaşı! Görüldüğü üzere bunlar Ahilik Teşkilatının muhafızları!

Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra çeşitli mesleklere yönelen zeybekler, başıbozuk birlikler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Daha sonra Aydınolu Beyliği'nin başına geçen Aydınolu Umur Gazi Bey ile de bu başıbozukluk süreci sona erdirilmiş ve zeybekler, denizci leventler haline gelmişlerdir. Umur Gazi Bey ile denizci olan zeybekler, Bizans adalarına akınlara çıkmışlar ve ganimetlerle yaşantılarını devam ettirmişlerdir. Anadolu'ya ilk Haçlı Seferi, Umur Bey ve akıncılarını durdurmak için düzenlenmiştir.

Ve Türklerin Avrupa kapılarını zorlamaları da yine aynı dönemlerde yaşanmıştır.²⁴

Aydınoğulları Beyliğinin yıkılması ve Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş aşamasında ise; bazı zeybeklerin, cahillik, işsizlik, çeşitli hastalıklar, uzun süren askerlikler derken, kuruluş felsefelerinden uzaklaşarak, eşkıyalık hareketleri de olmuştur. Ve dönemin bazı namlı zeybeklerinin Osmanlı ile yıldızlarının barışmamasının sebebi de aslında iki kardeş beylik olmalarına rağmen iktidar uğruna Osmanoğullarının, Aydınoğullarını kılıçtan geçirmiş olmasıdır.

Zeybekler, Aydınoğulları ile birlikte Bizans akınlarına karşı savaşırken, sırf kudret sahibi olmak adına, kardeş bir beylik tarafından kılıçtan geçirilmeyi kabul edememişler ve bu sebeple de hiçbir zaman Osmanlıya biat etmemişlerdir. Ve zamanla bu hal gelenek haline gelerek devam etmiştir. Fakat zeybeklerin Osmanlı ile her ne kadar yıldızları barışmasa da devletin başı dara düştüğünde ilk cepheye koşanlar yine onlar olmuşlardır. Kırım, Karadağ, Yunan, Rus Harplerinde ve 1919 Millî Mücadele günlerinde devlet ve millet için serdengeçen yiğitlerdir onlar.

Zeybekler tarihini incelediğimizde görüyoruz ki her zeybeğin ayrı bir zeybek oluş hikâyesi vardır. Bu konuda Aydın 57. Tümen Komutanı Miralay Mehmet Şefik Aker Bey şöyle demektedir:

Üç sınıf zeybek vardır;

²⁴ <http://www.somuncubaba.net/pdf/0166/www.somuncubaba.net-2014-08-0166-11umurbey.pdf>

1- Hiç kimseye hatta hükümete boyun eğmemek maksadı ile eline, silahına, zekâsına güvenerek, hâkim ve müstakil yaşamak için zeybekliği kabul edenler.

2- Elinden istemeyerek bir cinayet çıkması ve buna benzer bir cürüm işlemesi üzerine kanundan kaçmak maksadı ile zeybekliği kabul edenler.

3- Sırf cinayet işlemek, hırsızlık, uğursuzluk etmek gibi sefil maksatlarla zeybek olanlar.²⁵

Türk milli tarihinde Selçuklu Devleti, Aydınoğulları Beyliği, Osmanlı İmparatorluğu devri ve Millî Mücadele günleri dönemlerini incelediğimizde zeybeklerin yiğitlikleri, kahramanlıkları, haklarındaki tartışmaları, dansları, müzikleri ve tarihsel yolculukları üzerine pek çok bilgi karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu bilgiler Türk milli tarihinin önemli bir kültürel ve sosyal geleneği olan zeybeklik teşkilatının yansımalarıdır.

Gelenek bu tarihsel yolculuğu esnasında her ne kadar tartışmalara konu olsa da zeybekler, tarih sahnesine ilk çıktığı günden, tarih sahnesinden ayrıldığı son güne kadar çeşitli görevler icra etmişlerdir. Yaşanan dönemlerin şartlarına göre de görevlerinde değişiklikler olmuş ve zeybekler kimi zaman kötü yönetime ve yöneticilere karşı isyan hareketleri içerisinde yer almışlar ve kimi zaman da devleti ve milleti korumak adına cephelere giderek serdengeçti

²⁵ Albay Mehmet Şefik Aker Haturatı / 57. Tümen ve Aydın Millî Mücadelesi (1918-1920) Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları

olmuşlardır. Netice itibari ile de Millî Mücadele günlerinde Kuvayı Milliye akıncıları olarak tarih sahnesinden ayrırlarken Türk milli tarihine isimlerini şeref, şan ve kahramanlık destanları ile yazdırmışlardır.

Yerel kıyafetleri ile Aydınlar-Arşiv: Türk Silahlı Kuvvetleri Anıtkabir Komutanlığı-Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi

Selçuklu'dan Aydınoğullarına, Osmanlı'ya ve 1919 Milli Mücadele yıllarına kadar geçen zeybekler tarihinde zeybeklik teşkilatı, Yusuf Paşa'dan, Sarı Zeybek'ten, Cennetoğlu'dan, Sinanoğlu'dan, Atçalı'dan, İslamoğlu'ndan, Yörük Cerid Osman Efe'den, Gökdeli Mehmet Efe'den, Çakırcalı Mehmet Efe'den, Kamalı Mustafa Efe'den, Kurucuovalı İsmail Efe'den, İnce Mehmet Efe'den, Yanık Halil İbrahim Efe'den, Demirci Efe'ye, Yörük Ali'ye, Gökçen Efe'ye, Durmuş Ali'ye, Saçlı Mustafa Efe'ye, Çamlıcalı Hüseyin Efe'ye, Poslu Mestan Efe'ye ve daha sayısız Yörük-Türkmen yiğitlere kadar her çağda milletimize efelik yani ağabeylik yapanların ocağı olmuştur.

“Bu resim Çakırcalı Mehmet Efe'nin dağa çıkmadan önce işlediği bir suçtan dolayı üç yıl tutuklu kaldığı İzmir Tutukevinden çıktıktan sonra, kayınbiraderi Çoban Mehmet ile İzmir'de bir fotoğrafıda çekilmiştir. Efe'nin yaşamı boyunca başka fotoğraf çekmediği bilinir. Bu fotoğraf, 'Dün ve Bugün dergisi, Çakırcalı'yı Kim Vurdu' makalesi, 16 Mart 1956 Cuma, sayı: 20, yıl: 1, cilt: 1, sayfa: 23'den alınmıştır. Çakıcı-Behiç Galip Yavuz.”

Bu ocağın son görevi ise; Kuvayı Milliye²⁶ Efeliğidir.

²⁶ *Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler madde 18. Farsça kurala göre oluşturulan sözler bitişik yazılır: âlemşümül, cihanşümül; darüdünya, ehlibeyit, ehvenişer, erkânuharp, gayrimenkul, gayrimeşru, Kuvayımilliye, Misakımillî, suikast; cürmümeşhut, hamdüsenâ, hercümerç, hüsnükuruntu, hüsnüniyet vb.*
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1
84

Kuvayı Milliye Efeleri

Arşiv: Türk Silahlı Kuvvetleri Anıtkabir Komutanlığı-Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi

“İstanbul’da, şurada burada mitingler yapıldı. Devletlere, Yunan işgali protesto edildi. Fakat sizin Aydın Kuva-yı Milliye cephesinde patlattığımız silahların sesi Versay Sarayı’nu çınlattı.”²⁷

²⁷ Mustafa Kemal Paşa-1919-Sivas Kongresi

İşgal günlerinde Atatürk'ün Aydın bölgesinde görevlendirdiği Refet Paşa bir meclis konuşmasında şöyle diyor;

“Aydın cephesindeki tek mil kuvvet doğrudan doğruya milletin kalbinden taşıp toplanan bir kuvvettir. Burada hiçbir suni el olmadı ve hiçbir suni el bunu yaratmadı. Türk unsuru ve İslam kuvveti olarak tek mil kabiliyetini kendi kendisine gösterdi.

Bunlar arasında orada kıymetli arkadaşım Demirci Mehmet Efe'nin ismini burada takdirle yâd etmeği bir vazife telakki ederim. Bu saf insan kendisi gibi diğer saf kahramanlarla ortaya atılarak hakikaten pek büyük gayret, pek büyük himmet gösterirken, hükümeti merkeziye kendilerine unvan olmak üzere, canı, şaki, hırsız gibi güzel güzel iltifat göndermekten hali kalmıyordu. Fakat bunlar azimlerini kırmadılar, daima müdafaa ettiler ve daima uğraştılar.”

Aydın 57. Tümen Komutanı Miralay Mehmet Şefik Aker- Arşiv: Türk Silahlı Kuvvetleri Anıtkabir Komutanlığı-Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi

İşgal günlerinde Aydın 57. Tümen Kumandanı olan Miralay (Albay) Mehmet Şefik Aker Bey Kuvayı Milliye Efeleri için diyor ki;

“Zeybeklerin faideleri:

-Ulusal Savaş için taraftar bulamıyorduk. Bunlar bize en önce el uzattılar ve ulus adına düşmana en önce silah attılar.

-Ulusal savaşa yanaşmayan nüfuzlu tabaka ve sınıfların isteyerek, istemeyerek bu savaşa taraftar olmalarına müessir oldular.

-Ulusal savaşın icap ettirdiği mal, can fedakârlıklarının umuma teşmilinde icra kuvvetini gösterdiler.

-Siyasal muhalifleri susturmak, onların azı kuvvetlerini ezmek işlerinde Kuvayı Milliyeciliğin en ateşli taraftarı ve özü oldular.

-Eskiden mal ve can emniyetini bunlar bozuyorlarken Kuvayı Milliyeci olduktan sonra bu mesleklerini bıraktılar ve bırakmayanların aleyhinde alet ittihaz edildiler.

-Cephe gerisinde sahra jandarması hizmetini gördüler.

-Umumi meydan savaşlarının gayri zamanlarda dahi müessir baskınlarla düşmanın gerilerini, muvasalarını taciz ettiler.

-İtalyan ve İngiliz cazibelerine yanaşmak isteyen gafiller aleyhinde bunlar korkuluk ittihaz edildiler.

-Askeri kıt'aları boşaltan kaçak efradının kıt'alarına iltihakında müessir oldular.

-Bunların icra kuvveti vazifesini görmüş olmaları, bilhassa şehir ve kasabalarda yaşayan halkın üst ve orta tabakalarına korkunç ve soğuk geldiğinden, bu tabakalardan ulusal savaşa yanaşmak istemeyenlerini ve ordu mensuplarına hakaret gözü ile bakanlarını terbiye etmiş ve o mensupların kadir ve kıymetlerini kendilerine tanıtmış ve hatta bu gayrikanuni kuvvetleri kaldıran Bü-

yük Millet Meclisi Hükümetine o tabakaları şükranla bağlatmış oldular.’²⁸

Arşiv: Türk Silahlı Kuvvetleri Anıtkabir Komutanlığı-Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi

1919 işgal günleri şartları düşünüldüğünde efelerin üstün hizmetleri sanıyorum çok daha iyi anlaşılacaktır. Dönemin şartları sebebi ile içlerinde her ne kadar zeybekliğin, efeliğin şanına yakışmayan işler yapanlar olmuş olsa da efe gibi efeler daima milletimizi korumak için savaşmışlardır. Onların işgalden önceki zeybeklik yaşamları ve zaferden sonraki sivil yaşamları her birisinin şahsi hayatıdır. Bizi ilgilendiren konu, Millî Mücadele günlerindeki fedakarlıkları, yüksek vatanseverlikleri ve milletimize hizmetleridir. Bu konularda zaferden sonra başlatılan bazı karalama kampanyalarına karşı Aydın 57. Tümen Kumandanı Mira-

²⁸ *İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali-Aydın 57. Tümen Kumandanı Miralay Mehmet Şefik Aker.*

lay Mehmet Şefik Aker Bey, İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali isimli (Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları tarafından güncellenerek yeniden basılan) hatıratında gereken tarihi cevapları delilleri ile birlikte vermiştir.

1919 işgal günlerinde zeybeklerin komutanlığını yapan Demirci Mehmet Efe, Millî Mücadele’de üstün hizmetleri ile milli tarihimizin önemli kahramanları arasına girmiş bir şahsiyettir. Her ne kadar icra ettiği Aydın, Menteşe ve Havalisi Umum Kumandanlığı vazifesi esnasında uyguladığı sert tedbirler sebebi ile eleştiriliyor olsa da o günün koşulları göz önünde bulundurulduğunda Demirci Efe’ye hak vermemek mümkün değildir. Zira Efe’nin karargahında Aydın 57. Tümen Kumandanı Miralay Mehmet Şefik Aker, Nazilli Jandarma Komutanı Yüzbaşı Nuri Bey, Celal Bayar, Mahmut Esat Bozkurt, Mehmet Şükrü Saraçoğlu, dönemin en namlı zeybek reisleri olan şöhretli efeler, kızanlar, gönüllü milis kuvvetler, askerler ve Yörükler görev yapmışlardır. Bu süreç içerisinde cehalet, hastalık, yokluk, yoksulluk, psikolojik bozukluk, cepheleden kaçış gibi durumlara ve özellikle de Halife padişah kontrolünde kalarak Millî Mücadele’ye katılmama durumları düşünüldüğünde, Efe’nin asayişi sağlamak için uyguladığı tedbirler doğal karşılanacaktır. Ayrıca, yıllarca Osmanlı’ya boyun eğmemiş ve dağlarda zeybeklik yapmış on binlerce insanı, tek sancak altında toplamak ve tüm bu insanları kontrol altında tutarak mücadele için cepheye sevk etmek, takdir edersiniz ki çok kolay bir iş değildir. Dolayısı ile Demirci Efe tüm bu vazifeleri icra ederken demir yumruklu bir komutan gibi hareket etmek mecburiyetinde kalmış-

tır. Demirci Efe, Millî Mücadele günlerinde tüm zeybek çetelerinin efeliğini yapmış, askeri danışmanları ile birlikte işgale karşı direnmiş bir milli kahramandır. Demirci Efe ile birlikte Yörtük Ali Efe, Gökçen Hüseyin Efe, Sökeli Ali Efe, Danişmentli İsmail Efe, Durmuş Ali Efe, Çamlıcalı Hüseyin Efe, Zurnacı Ali Efe, Poslu Mestan Efe, Mesutlulu Mestan Efe, Çete Emir Ayşe Efe, Sancaktarın Ali Efe gibi zeybek çete reisleri ve bu efelerin zeybekleri, kızanları milletimizi korumak için işgale karşı direniş göstererek kahramanca savaşmışlardır. Bu konuda bizi aydınlatan ana kaynak 1919 yılında Aydın 57. Tümen Komutanı olan Albay Şefik Aker'in Genel Kurmay Başkanlığı arşivinde bulunan hatıratıdır...

Aydın il ve ilçelerinde, köylerinde Millî Mücadele günlerinde milletimiz için Kuvayı Milliye Efesi olmuş sayısız milli kahraman vardır. Her birisinin hatıraları milli tarihimiz için önemlidir. Çünkü bugün var olmamızı onlar gösterdikleri üstün hizmetler ve fedakarlıklar ile sağlamışlardır. Bu sebeple ahde vefa namına hepsini saygı ile yad etmemiz milli görevimizdir...

Türkiye Cumhuriyeti tarihi adlı eserinde Prof. Dr. Ergün Aybars Kuvayımillîye'yi şöyle ifade etmektedir;

“Halkın, askerinin, efelerin oluşturduğu bir direniş hareketinin ortak noktası vatan savunması ve Türklük duygusu idi. Böylece oluşan bir direniş hareketi, Ayvalık'tan Denizli'ye kadar uzanan geniş bir çizgi üzerinde milli cephenin doğmasına yol açtı. Bu milli cepheyi oluşturan kuvvetlere ve harekete dar anlamda Kuvayımillîye hareketi denildi. Bu anlamı ile Kuvayımillîye, silahlı direnişi ifade etmekteydi.”

Millî Mücadele günlerinde milletimiz için görev yapan Kuvayı Milliye Efelerinden bazıları:

Aydın, Menteşe ve Havalisi

Kuvayımilliye Umum Kumandanı

Milis Albay Demirci Mehmet Efe

Arşiv: Ziya Demirciefe

Milis Binbaşı Danişmentli İsmail Efe

Arşiv: Sedat Efe-İsmail Efe

“Kuvayımilliye'nin ilk kez Kurtuluş Savaşı'nda ortaya çıktığı sanılır. Oysaki yakın tarihimizde 1877-1878 Osmanlı-Rus, 1897 Osmanlı-Yunan ve 1912 Balkan Harplerinde savaş birliklerinin yanında, subaylar komutasında milis ve gerilla hizmetlerini üstlenen gönüllü sivil örgütlenmeler oluşturulmuştu. Özellikle Balkan Savaşı döneminde bu tip örgütlenmeler devreye sokulmuştu. Bu örgütlere de Kuvayımilliye adı verilmişti... İzmir'in işgali ve Yunan kuvvetlerinin Ege'de hızla ilerlemesi, yurtseverleri düşündürmeye ve çareler aramaya yöneltti. Konumuz açısından ilk resmi öneri Burdur Askerlik Şubesi Başkanı İsmail Bey'den geldi. Albay İsmail Bey Yunanlıların İzmir'i işgalinden iki gün sonra, 17 Mayıs 1919'da Aydın'da bulunan 57. Tümen Komutanına çektiği telgrafta şöyle demektedir;

İsviçre ve Belçika'dan daha geniş olan bölgede 120 bin kişilik büyük bir potansiyel mevcuttur. Bunlardan sadık vatan-
daşların destekleyeceği gönüllü ve fedai teşkilatı kurulmalıdır. Burdur idari makamları vatandaşlardan silahlarını geri toplamak girişiminde bulunuyor, buna engel olunmalı ve gerekirse derhal Askerlik Hükümet ilan edilmelidir...

15 Mayıs 1919'da başlayan Yunan işgallerinin Batı Anadolu içlerine doğru yayılması üzerine Aydın'da bulunan 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Aker, işgalden sekiz gün sonra 23 Mayıs 1919'da Savaş Bakanlığı'na (Harbiye Nazırlığı) sunduğu raporda, Anadolu'yu işgalden kurtarmak için en iyi önlemin Kuvayı Milliye örgütü kurmak olduğunu belirtmişti.²⁹

²⁹ Ödemiş'te Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu/İlkkurşun Savaşı/Alev Coşkun/Sayfa 73

Şahin Efe Yılmaz

Milis Binbaşı Durmuş Ali Efe

Arşiv: Nazilli Belediyesi

“Eğer bu kişiler binlerce kişilerle çarpışmayı ilk günden göze almış olsalardı, Millî Mücadele'nin doğması da mümkün olmazdı.”³⁰

*Aydın Valiliği önünde Aydın Valisi, Durmuş Ali Efe ve Kızanları-
Arşiv: Çetin Gümüšoğlu*

³⁰ 57. Tümen Komutanı Albay. M. Şefik Aker

Aydın Sancağı Ve Efeler

Milis Yüzbaşı Yörük Ali Efe

Arşiv: Yenipazar Yörük Ali Efe Evi Müzesi

Yörük Ali Efe ve Kızanları- Arşiv: Yenipazar Yörük Ali Efe Evi Müzesi

Dereli Mestan Efe ve zeybekler- Arşiv: Yurt Ansiklopedisi, Türkiye İl İl, Dünü Bugünü Yarım

Aydın Sancağı Ve Efeler

“Bilmem, neden milli bir vazifeyi üstüne almış bir adamda korku olmuyor.”³¹

Aydın Kurtuluş Kutlamalarında Efeler-Arşiv: Aydın Büyükşehir Belediyesi

Yörük Ali Efe'nin kızanları-Arşiv: İlk Kurşun Savaşı/Alev Coşkun

³¹ Şapolyo, Enver Behnan. (1957). *Kuvayi Milliye Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Şahin Efe Yılmaz

Orhaniyeli Kara Durmuş Efe-Arşiv: Nazilli Belediyesi Etnografya Müzesi

Köpekçi Nuri Efe- Arşiv: Dr. Özcan Özçelik

Mesutlulu Mestan Efe-Arşiv: İrfan Özkan

Sancaktarın Ali Efe-Arşiv: Salih-Hatice Sancaktar

Germencikli Sarı Mehmet Efe-Arşiv: Mehmet Sarı

Arslanyürekli İsmail Efe-Arşiv: Kemal Özkaynak

İsabeylili Ese Efe-Arşiv: İsabeylili Angın Ailesi

Şahin Efe Yılmaz

Çaylılı Koca Mehmet Efe-Arşiv: Ödemiş Yıldız Kent Arşivi Ve Müzesi

Şehit Gökçen Hüseyin Efe-Arşiv: Eğridere Köyü Gökçenefe Derneği

1- Mücahide Emire Ayşe Aliye (sol), 2- Mücahide Ayşe nam-ı diğer Mehmet Çavuş (sağ), 3- Mücahide Şerife Ali Kübra (ayaktaki), Tasvir-i Efkâr, 02.12.1919, S. 2919, s. 1.

Aydın Baltaköylü kadınların cephedeki efelere su ve yiyecek getirme görüntüleri. Arşiv: İstiklal Harbi Gazetesi/No: 42/Ömer Sami Coşar/30-06-1919.

“Aydın düşman tarafından işgal edilmiştir. İnsanlar Ermez Köy ve Baltaköy civarına göç eder. Arşın Teyze köyün yamacındaki ağaç dibinde Baltaköylü kadınları toplar ve: ‘Büyük Harp’te, Çanakkale’de, Galiçya’da, Irak’ta Kafkasya’da, Filistin’de savaşıarak canlarını feda eden evlatlarımız, kardeşlerimiz, kocalarımız, babalarımız değil mi? O yıllardan beri rahat yüzü gördük mü? Kimimizin babası, amcası, kimimizin de koca-sı oralarda kalmadı mı? Şimdi de Aydın Ovası’nda savaşanları

görüyorsunuz. Kurşun seslerinden kulaklarımız sağır olacak, güneşin sıcağında, rüzgârın tozunda savaşımlar bizim evlatlarımız değil mi? Biz de gidelim yanlarına. Onlarla birlikte savaşalım. Yanlarımıza hazırladıklarımızı alalım. Efelerimizi yedirelim, içirelim. Gerekirse bu topraklar için can verelim, şehit olalım. Analar, kardeşler, bacılar, kızlarımız öyle değil mi? Gün, bu gündür!’ Der.

Baltaköy’lü kadınlar Arşın Teyze’nin konuşmasından çok duygulanır, coşkuyla hazırlıklara başlar. Yalın ayak yürüyen kadınların yoldan çıkardıkları toz bulutu ovaya yayılır. Baltaköy’lü kadınların en çok güvendikleri asker ve milislerin başında ise tanıdıkları Yörük Ali Efe ve Mesutlu’dan Mestan Efe gibi efeler vardır. 57. Tümen komutanı Miralay (Albay) M. Şefik Aker, kadınların bu çabası karşısında ağlamaklı olur ve Baltaköy’lü kadınlara silah vermek ister. Ancak Baltaköy’lü kadınların başkanı durumundaki Arşın Teyze; ‘Elimizde baltamız var, pamuk çapamız var. Yeter ki efelerimizin yanına gidebilmemize izin ver’ der. Baltaköy’lü kadınların kimisinin omzunda içi su dolu testi ve elinde tenekeden yapılmış su tası, kimisinin elinde içi ayran dolu güğüm, sacda pişirilmiş bazlamalar ve pişirilmiş yumurtalar vardır. Toprak siperlerden düşmana kurşun sıkın evlatlarının, kardeşlerinin, babalarının yanına hızlı adımlarla, ölüme koşarcasına giderler. Esir yaşamaktansa ölmeyi düşünen kadınlar... Başka hiçbir ülkenin kadınında görülemeyecek hatına giren Baltaköy’lü kadınlar, kızlar yeniden Baltaköy’e dönmeden, Aydın’ın kurtuluşunu göremeden efeleri, askerleri ile birlikte Aydın Ovası’nda şehit olmuşlardır...’’³²

³² Hatice Bilgin Yıldırım/Millî Mücadele’de Aydın’ın Kadın Efeleri/actaturtica.com-Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi

Sonuç:

Kuvayımilliye tarihi ve Kuvayımilliye dönemi efeleri kuşkuşuz çok geniş ve kapsamlı incelenmesi gereken bir konudur. Çünkü Kuvayımilliye'nin kuruluşu, gelişmesi, hizmetleri ve tarih sahnesinden çekilişi, birçok hadiseyi içeren bir süreçtir. Ve Kuvayımilliye'ye katılarak işgal kuvvetlerinin karşısında direniş örgütleri kuran efeler de ayrıca incelenmesi ve araştırılması gereken bir konudur. Zira Millî Mücadele günlerinde Kuvayımilliye'ye katılarak işgal kuvvetlerine karşı çeşitli cephelerde görev yapmış pek çok yurtsever vardır. Kimilerinin isimleri unutulmuş hatta mezarları dahi kaybolmuştur.

“Kuvayımilliye'yi efeler, zeybekler, subaylarımız ve yedek subaylarımız teşkil ettiler.”

Cumhuriyetin ilanından sonra Kuvayımilliye Efeleri zeybekler bir daha dağlara çıkmamışlar, köyelerine çekilmişler ve yaşadıkları yörede birer sancaktar, bayraktar gibi hareket etmişlerdir. Ülkenin kurucuları ve yöneticileri ile

yakın ilişkilerde bulunmaları sebebi ile de yörelerinde söz sahibi, iş bitiren, zorda ve muhtaç durumda olanlara yardım eden, hakkını devlet dairesinde bulamayınca başvurulacak ağabey olarak kabul edilen kudretli insanlar olarak yaşamışlardır. İsimlerini yazdığım ve fotoğraflarını eklediğim efelerin dışında daha binlerce isimsiz kahraman zeybek vardır...

“Zeybekler ilk çağlarda faziletin, mertliğin ve Türk geleneğinin her yerde, en canlı misalini verirlerken sonraları bir türlü kendilerini toplayamamışlar, ev, bark, yurt, ocak kurmadan dağlarda yalnız silahlarına güvenerek (Serazad) yaşamaya devam etmişlerdir. Devlet idaresinin bozukluğu, Aşar-Mültezim (vergi) belası bütün ağırlığı ile köylünün omuzlarına binmiştir. Emek mukabilinde aldığına devede kulak bile denemez. Devlet bu ıstırabı hissedecek kabiliyette değildir. Bu durum karşısında tek çıkar yol, dağa çıkıp, zeybek olmaktır. Osmanlı Devleti'nin, gayesi ve sonucu meçhul uzun harplere girmektir. Bir defa kura çıkıp köyden askere gitti mi sağ kalırsa ihtiyarlayarak dönmekte ve ana, baba ocağı sönmüş bulmaktadır. Uzun vadeli bir askerliktense, çöllerde canını ekseriya gençliğini bırakıp gelmektense zeybek olmayı, Osmanlı'ya dirsek çevirmeyi tercih etmektedir.”³³

Doğru kaynaklardan detaylı olarak incelendiğinde görülecektir ki devlet düşmanı değildir zeybekler. Kötü yönetime asidirler. Böylece zeybeklik yaşam biçimini seçen ve ilerleyen yıllarda da tecrübe sahibi oldukça kendi kızanlarına efelik-ağabeylik yapmaya başlayan 19.yüzyıl efeleri-

³³ Efelerden Haber-1946-Kemal Özkaynak

nin hayatı, yurdun işgali ile birlikte kökten değişmiştir. Zira zeybekler tarihinde, işgal günlerinde ortaya çıkan Kuvayı Milliye Efeliği dediğimiz bir süreç vardır. İşgale karşı millet adına direniş gösteren zeybeklere Kuvayı Milliye Efesi, yiğitler millet için düşmana karşı savaşırken köylere saldırıp, köylüleri soyan ve eşi cephede şehit düşmüş kadınlara musallat olanlara yani efeliğin şanına leke sürenlere çalı kakıcı / sahte zeybek denilmiştir. Bu sebeple milletimizin evlatlarına öğretilmesi gereken zeybeklik süreci ve efelik özellikleri, işgal günlerindeki Efelik Ruh-Kuvayı Milliye Efeliği sürecidir. Ve bu memlekette ne hikmetse kırk yıldır ismi şöhret olmuş efeler anlatılırken, Kuvayı Milliye Efeleri anlatılmaz! Mücadeleleri, çileleri, fedakarlıkları, hizmetleri, nasıl başarılı oldukları, iç-dış düşmanlara karşı yaşadıkları öğretilmez! Yani bir bakıma da dans öğretilir ama haksızlığa, kötü yönetime, kötü yöneticilere ve bozulmuş düzene boyun eğmeyip, hakkını savunanlar öğretilmez. Millî Mücadele günlerinde ne yaşadılar, neler yaptılar ve nasıl başardılar öğretilmez... Öğretmek isteyenler desteklenmez. Bu bilgiler okullarımızda işlenmez...

Kırk yıldır sinema filmleri, diziler, belgeseller çekilir, tiyatrolar hazırlanır, kitaplar yazılır, televizyon programları yapılır fakat hep aynı isimler üzerinden zeybeklik ve efeler anlatılır. Bundan olsa gerektir ki milletimizin evlatları içerisinde zeybeklik geleneğine hoş gözle bakmayanlar ve efeleri sevmeyenler vardır. Çünkü Kuvayı Milliye Efeliği onlara anlatılmamıştır! Yazanlar ya da kendince yaşatmaya çalışanlar arasında da yanlış yapanlar vardır. Sonuç itibarı ile de Kuvayı Milliye Efelerine gereken say-

gı duyulmamaktadır. Halbuki her birisi kendi mıntıkalarında Sarı Zeybek Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün verdiği talimatlar doğrultusunda, işgale karşı savaşmış ve iç-dış tüm tehditlere direnmişlerdir. Millî Mücadele böylece başarılı olmuştur. *'Eğer bu kişiler binlerce kişilerle çarpışmayı ilk günden göze almamış olsalardı, Millî Mücadele'nin doğması da mümkün olmazdı.'*³⁴

Zeybeklik geleneğinde ilgilendiğimiz ana konu, Kuvayı Milliye dönemi ve Kuvayı Milliye Efeliğidir. Biz bir Efe'yi övme ya da diğer Efe'ye sövme peşinde değiliz. Milletimizin evlatlarına Kuvayı Milliye Efeliği ruh halini aşlamak, o ruhu dinç ve diri tutmak derdindeyiz. Ve bunu milli bir vazife olarak görüyor, bu uğurda kendi mıntıkamızda faydalı olmaya çabalıyoruz. Aynı amaç için kendi mıntıkasında çabalayan ve faydalı olan herkesten Allah razı olsun. Devletimiz ve milletimiz için faydalı işler üreten herkes sağ olsun, var olsun. Kişisel husumet ile faydalı hizmetleri görmezden gelenler de dilerim ıslah olsun. 'Ben iyi insanım, devletimi ve milletimi hakikaten seviyorum' diyen herkes elini vicdanına götürsün ve 'ben devletime, milletime, atalarım hakikaten layık bir evlat mıyım' diye düşünsün. Kendisine verdiği cevap eğer vicdanını sızlatıyorsa toparlasın kendini... Gözünün gördüğü herhangi bir eğriliği düzeltmek için harekete geçmiyorsa kişi, aman canım bana ne diyorsa, şahsi hırslar sebebiyle millete fay-

³⁴*İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali-Albay Mehmet Şefik Aker Hatıratı / 57. Tümen ve Aydın Millî Mücadelesi (1918-1920) Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*

dalı şahsiyetlerin emeklerini yok sayıyorsa, ruhunu kaybetmiş demektir. Çünkü devlet ve millet laf ile değil faydalı hizmet ile sevilir. Bu çağda, bu uğurda mücadele edenler bizim için Cumhuriyet Efe'sidir. Ve her birisi çok kıymetlidir.

Çünkü millete, milli kahramanlar doğru anlatılmazsa, milli kahramanların yaşadıkları öğretilmezse, milli kahramanların hatıraları yaşatılmazsa ve gençlerimizde milli tarih bilinci oluşturulmazsa, yarın ihtiyacımız olduğunda meydana yeni milli kahramanlar çıkaramayız... Bu sebeple yurdun dört bir yanında milletimiz için fedakârlık göstermiş tüm milli kahramanların hatıralarının yaşatılması için çalışmalıyız. Her Türk evladı, kendi yöresinde bu görevi yerine getirmelidir. Bu bizim milli görevimizdir... Bu görevi dosdoğru bir şekilde yerine getirenlere ben Atatürk'ün kızanları, Cumhuriyet Efeleri diyorum. Ve bu ruh hali ile görev yapan gençlerimizin çoğalmasını diliyorum...

Kaynakça:

-actaturtica.com

-aydin.gov.tr

-bilimadamlari.org

-sabah.com.tr

-somuncubaba.net

-tdk.gov.tr

* Aker, Mehmet Şefik-57. Tümen ve Aydın Millî Mücadelesi (1918-1920) Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları

* Akdoğan, Onur-Bir Başkaldırı Öyküsü, Zeybekler

* Akkoyun, Turan-Millî Mücadele’de Aydın Kuvayı Milliyesi

* Avcı, Ali Haydar-Zeybeklik ve Zeybekler

* Aybars, Ergün-Türkiye Cumhuriyeti

* Bayar, Celal-Ben De Yazdım

* Baykara, Tuncer-Zeybekler, Türk Tarih Dergisi, 22 Temmuz 1966

* Buğdaycı, Aslan-Millî Mücadele’de Nazilli 1919-1922

* Çelebi, Evliya-Seyahatname

- * Coşkun, Alev-Ödemiş'te Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu, İlkurşun Savaşı
- * Erken, Veysi-Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik
- * Karademir, Abdürrahim-Afro Zeybekler
- * Kısa, Leman-Aydın Tarihi
- * Keçici, Ayşe Değerli-Osmanlı Devleti'nde Bir Taşra Güvenlik Örgütü Olan Derbent Teşkilatı
- * Özkaynak, Kemal-Efelerden Haber
- * Şapolyo, Enver Behnan-Atatürk ve Seymen Alayı
- * Şapolyo, Enver Behnan-Kuvayı Milliye Tarihi
- * Şapolyo, Enver Behnan, Türk Yurdu Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 1.
- * Tanses, Hamdi-Notalarıyla Zeybekler ve Ege-Akdeniz Türküleri
- * Tarcan, Selim Sırrı-Hatıralarım
- * Türk Silahlı Kuvvetleri Anıtkabir Komutanlığı-Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi
- * Uyanık Ercan, Yetkin Sabri-Halil Dural'ın Kaleminden Ödemişli Efe ve Zeybekler
- * Uluçay, Çağatay-18. Ve 19. Yüzyılda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri
- * Uluçay, Çağatay-Atçalı Kel Mehmed

- * Üsküp, Şeref-Millî Mücadele’de Efeler
- * Yalçın, Prof. Dr. Alemdar-Türkler Belgeseli 11. Bölüm
- * Yavuz, Behiç Galip-Zeybekler
- * Yıldırım, Hatice Bilgin-Millî Mücadele’de Aydın’ın Kadın Efeleri

Şahin Efe Yılmaz

Aydın'da doğmuş, Nazilli'de büyümüştür. 2002 yılından itibaren zeybeklik geleneği üzerine araştırmalar yapmakta ve çeşitli faaliyetler organize etmektedir. Aynı zamanda Efelik Ruhu Projesi Genel Yayın Yönetmenliği, İlk Kurşun Gazetesi'nde, Bayraklı Haber'de, Yörük Ocağı internet sitesinde, İstanbul'da Yaşayan Ödemişli Efeler ve Anka Enstitüsü Stratejik Araştırmalar Merkezi internet sitelerinde muhabirlik, gazetecilik ve köşe yazarlığı yapmaktadır. Efeşahname, Efelik Ruhu, Kuvayımilliyeye Efeleri, Nazlı İl, İlahi Aşk Yolunda Mukaddes Satırlar/Toprak Dede, Zeybekname ve Albay Demirci Mehmet Efe isimli kitapların yazarıdır...

444 80 09

0533 706 01 09

www.efeler.bel.tr

0256 227 09 98

efeler@efeler.bel.tr

twitter.com/EfelerBelediye

instagram.com/efelerbelediyesi

facebook.com/EfelerBelediyesi

youtube.com/efelerbelediyesi

Yedi Eylül Mah. İzmir Bul. No:5 Efeler / AYDIN

ISBN: 9786056640476

9 786056 640476